

МЕДИЦИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ – СОФИЯ ФАКУЛТЕТ ПО ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ

Цветомир Ангелов Иванов

ВЪЗПИТАТЕЛНИ АСПЕКТИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО НА СПЕЦИАЛИСТИ В СФЕРАТА НА ОБЩЕСТВЕНОТО ЗДРАВЕ

АВТОРЕФЕРАТ

**ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР“**

Област на висше образование : 7. „Здравеопазване и спорт“

Професионално направление:7.4. „Обществено здраве“

Научна специалност „Социална медицина и организация на
здравеопазването и фармацията“

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ

ПРОФ. ТЕОДОР ПОПОВ, ДП

София, 2020

Дисертационният труд съдържа **154** страници и е онагледен с **две** таблици, **двадесет и седем** схеми и **две** приложения.

Библиографската справка включва 253 заглавия, от които 226 на кирилица и 27 на латиница.

Номерацията на таблиците и фигурите не отговаря на тази в дисертационния труд.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	6
ЦЕЛ, ЗАДАЧИ И МЕТОДОЛОГИЯ НА ПРОУЧВАНЕТО	
1.Цел.....	9
2. Задачи.....	11
3.Обект на изследване.....	11
4. Предмет на изследването.....	11
5.Техническа единица на изследването.....	11
6.Логическа единица на изследването.....	12.
7.Признаци на наблюдение.....	12
8.Характер на проучването.....	12
9.Обем на проучването.....	13
10.Време и място на проучването.....	13
11.Организация на проучването.....	13
12.Органи на наблюдение.....	13
13.Източници за набиране на информация.....	14
14.Методи на проучването.....	14
15.Формулиране на научна хипотеза.....	14
АНАЛИЗ И ОБСЪЖДАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ СОБСТВЕНО ПРОУЧВАНЕ ...	
3.1. Анализ на резултатите от проучване на възпитателният ефект от обучението във ФОЗ	15
3.2. Анализ на резултатите от проучване на възпитателният ефект на практическо обучение	42
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	58

ИЗВОДИ.....	59
ПРИНОСИ И ПРЕПОРЪКИ.....	60
ПУБЛИКАЦИИ	61

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

МУ	- Медицински университет
ФОЗ	- Факултет по обществено здраве
БАПЗГ	- Българска асоциация на професионалистите по здравни грижи
ДВ	- Държавен вестник
БЧК	- Български червен кръст
ЕС	- Световна здравна организация
ЗЛЗ	- Европейски съюз
ЗЗО	- Закон за лечебните заведения
МЗ	- Закон за здравно осигуряване
МОН	- Министерство на здравеопазването
МЦ	- Министерство на образованието и науката
НСИ	- Медицински център
ОКС	- Национален статистически институт (на Р България)
ООН	- образователно квалификационна степен
ПЗГ	- Организация на обединените нации
ПЗ	- Професионалисти по здравни грижи
ПБ	- Промоция на здравето
СЗО	- Профилактика на болестите
ASPH	- Световна здравна организация
ICN	- Асоциацията на училищата по обществено здраве - International Council of Nurses

Възпитателни аспекти при обучението на специалисти в сферата на общественото здраве

Въведение

Проблематиката за формирането на специалисти в сферата на общественото здраве е много актуална, тъй като непрекъснатите промени в обществото и повишаващите се изисквания във всички сфери на живота поставят нови и все по-сложни задачи пред всички. Специалистите, обучаващи се в областта на общественото здраве трябва да притежават не само професионални знания, но и специфични качества и способности, важни за справяне със сложните ситуации в тяхната професионална дейност. Новите приоритети на съвременната здравна стратегия и политика, стремежът за преодоляване на предизвикателствата в медицинската практика и удовлетворяване на потребностите от здравни услуги за населението налагат нови подходи и модели при обучението и възпитанието на студентите. Особено внимание трябва да се обърне на все още малко разработената тематика за възпитанието и възпитателните аспекти при формирането на тези кадри поради следните причини:

- Бурното развитие на медицината и научно-техническия прогрес през последните десетилетия, имат за резултат възникването на много сложни проблеми пред медицинските специалисти, които поставят на изпитание ценностите и моралните им убеждения.
- Друга причина е свързана с необходимостта в сферата на общественото здраве да се реализира такъв учебно-възпитателен процес, който да отчита специфичните особености не само на учебната дейност в него, но и на психолого-дидактическите характеристики на студентите като бъдещи здравни професионалисти.
- Професионалната подготовка на здравните специалисти в сферата на общественото здраве включва не само усвояване на знания, но и формиране на възгледи, убеждения, социално-значими нагласи и отношения, личностни и професионални качества, мотиви и правила за поведение спрямо колеги, пациенти и техните близки.

Освен това проблемите за особеностите и качеството на обучението и възпитанието на специалистите в сферата на общественото здраве като бъдещи здравни специалисти винаги е и ще бъде в центъра на вниманието

на обществото поради уязвимостта на човека като биологично и психично същество. При съвременните условия, обаче, той придобива първостепенно научно и практическо значение. Именно на тези кадри се отрежда една по-нова професионална роля, която трябва да отговаря на променените и завишени здравни потребности на населението.

Именно затова главните задачи, които един факултет по общественото здраве трябва да реализира според Ц. Воденичаров са:

- Формиране на нова генерация специалисти по общественото здраве и здравен мениджмънт с висока степен на професионализация и адекватно подготвени за провеждащата се здравна реформа;
- Осигуряване на съобразено с европейските стандарти на обучение в сферата на общественото здраве, на непрекъснато обучение и методическа подкрепа на здравните политици и мениджъри във модернизацията на българското здравеопазване;
- Създаване на нова генерация специалисти по „здравни грижи“ и „здравен мениджмънт“, които да са подготвени за предизвикателствата на динамично формиращият се пазар на здравни услуги, които наред с това да са носители на предприемачески дух и зачитащи универсалните етични принципи на здравеопазната практика.

В настоящия дисертационен труд авторът си поставя задачата да разкрие, обобщи и интерпретира най-важните възпитателни аспекти при обучението на специалистите в сферата на общественото здраве, дотолкова колкото е възможно в рамките на една такава разработка, тъй като тези проблеми са интердисциплинарни и не са разработени досега. Както е посочил П. Петров, през последните десетилетия във връзка с диференциацията на научното познание се правят опити за създаване на "отраслови", профилирани дидактики, които разкриват закономерностите на обучението на една или друга възрастова група учащи се. Тук може да се отнесе и дидактиката на висшето образование, но и проблематиката за формирането и възпитанието на висши кадри. В сравнение с общото педагогическо познание в тези разработки се търси равнището на особеното, ориентирано към общото. [111, стр. 14]. Към тези теоритични търсения се отнася за цялата медицинската педагогика като отраслова педагогическа наука, като вид професионална педагогика, но и особено проблемите за възпитанието на студентите на ниво формиране на специфични кадри в сферата на общественото здраве (ФОЗ).

В резултат от теоритичния анализ и литературното изследване могат да се направят следните обобщения.

При обучението на специалистите в сферата на общественото здраве досега са изследвани от различни автори следните възпитателни фактори:

- **Личностови фактори**

- професионална мотивация;
- избор на професия.

- **Фактори на обучаващата среда**

- педагогическото общуване;
- теоритичните дисциплини;
- практическите упражнения;
- практиката при реални условия;
- самостоятелната работа на студентите;

- **Ценностното и морално развитие**

- Обучение по дисциплината „Медицинска етика и деонтология“;
- Добрият пример на преподавателите;
- Общуването с пациентите и техните близки;
- Овладяване на професионално значимите ценности.

ЦЕЛ, ЗАДАЧИ И МЕТОДИ НА ПРОУЧВАНЕТО

1.1. Организация и провеждане на изследването

Обучението на специалисти в сферата на общественото здраве (ФОЗ) има своята специфика и традиции във образованието и възпитанието на високо квалифицирани кадри необходими за здравеопазването. Спецификата в обучението на здравните специалисти обединява теоритична постановка основана на последните научни постижения, изграждане на практически умения в реална болнична среда с реални пациенти. Тази специфика изисква подбиране на педагогически методи и средства, чрез които да се възпитават бъдещите специалисти не само в професионални знания и умения, но и в добра комуникация с колеги и пациенти. Работата с хората по въпроси касаещи здравето им, изисква от медицинските специалисти и владене на определени педагогически знания и умения, според съвременното разбиране за мястото на пациента по време на лечението му. Той, Пациентът е пълноправен член на екипа от специалисти, без неговото активно участие не е възможен нито един от етапите на лечение и рехабилитация. Пациентът активно да потърси лекар, да сподели с него проблема си и после да даде информирано съгласие за предстоящата терапия, като ясно осъзнава ползите и негативите от избрания курс на лечение и последваща рехабилитация. Без активното участие на пациента не е възможно да се изпълни и най-добрия план за лечение. Затова успоредно с обучението в университета, здравните специалисти се възпитават да бъдат добри, емпатични, да умеят да разговарят и да обучават, да бъдат търпеливи и настойчиви, и да използват знанията без да вредят, в полза на човека, социума и обществото.

Изследването се състои в проучване на информация от студентите за възпитателния ефект от теоритичното и практическо обучение във Факултета по обществено здраве.

1.2. Постановка на проблема

Във Факултета по обществено здраве към Медицински университет София се обучават студенти в следните специалности:

Образователно квалификационна степен (ОКС) „Бакалавър“, редовна форма на обучение по специалностите „Медицинска сестра“,

„Акушерка“, „Лекарски асистент“, „Кинезитерапия“, „Трудова медицина и работоспособност“;

ОКС „Бакалавър“, редовна и задочна форма на обучение по специалностите „Управление на здравните грижи“ и „Обществено здраве и здравен мениджмънт“;

ОКС „Магистър“ задочна форма на обучение по специалностите: „Обществено здраве и здравен мениджмънт“, „Стратегически мениджмънт на фармацевтичната дейност“, „Управление на клиничните изпитвания“, „Трудова медицина и работоспособност“, „Управление на здравните грижи“, „Медицинска козметика“;

ОКС „Магистър“, дистанционна форма на обучение по специалностите „Обществено здраве и здравен мениджмънт“ и „Трудова медицина и работоспособност“;

Курсове за следдипломно обучение (СДО).

Процесът на обучение съчетава академично управление и атмосфера, висока мотивация и професионални умения, създаване на условия за придобиване на навици и други положителни личностни качества у обучаваните студенти – възпитание в професионализъм. Още с подбора на кадри приемани за обучение във факултета се поставя основата, на която се надгражда последващото емпатийно и професионално обучение и възпитание. Научният им интерес е породен от собствената професионална дейност и наблюдение в процеса на обучение. Професията на здравния специалист има особено високи изисквания към личностните и професионални качества на работещия в областта, това я прави важна за обществото.

2.3. Целта на настоящето проучване е да се анализират и оценят възпитателните аспекти при обучението на специалисти в сферата на общественото здраве – студенти от ФОЗ.

Осигуряването на възможност за активна и системна самостоятелна работа на обучаваните, използването в педагогическата практика във ФОЗ на форми на обучение, стимулиращи, познавателната активност, професионалния интерес и творческото мислене на студентите са също важни възпитателни и формиращи фактори в обучението по общественото здраве.

2.4. Задачи:

1. Да се проучи и анализира научната литература и съвременните научни схващания за възпитателните аспекти на висшето образование;
2. Да се събере и анализира конкретна емпирична информация за удовлетвореността на студентите от учебния процес, препоръчаната научна литература и колаборацията с преподавателите;
3. Да се разработи/проучи модел на интердисциплинарното взаимодействие с цел подобряване на възпитателния ефект при обучение във ФОЗ;
4. Да се анализира значимостта на проблема възпитателния ефект при обучението на здравни специалисти във ФОЗ;
5. Да се разшири обучението на студентите по въпроси касаещи здравно-промотивните и профилактичните дейности;
6. Да се идентифицират проблемите и да се формулират препоръки, с оглед оптимизиране на възпитателния ефект при обучение във ФОЗ;

2.5. Обект на изследването

Обект на изследването са лица подбрани на случаен принцип, както следва:

- ❖ Студенти от специалност «Управление на здравните грижи»(УЗГ), образователно-квалификационна степен (ОКС) «бакалавър» и «магистър», ФОЗ, МУ София и МУ – Плевен от 1,2,3 курс – 55 лица;
- ❖ Студенти от специалност «Обществено здраве и Здравен мениджмънт», ОКС «магистър», ФОЗ, МУ София от 1,2 курс – 40 лица;
- ❖ Студенти от специалност «медицинска сестра», ОКС «бакалавър», ФОЗ, от 1,2,3,4 курс – 295 лица;
- ❖ Студенти от специалност «акушерка», ОКС «бакалавър», ФОЗ, от 1,2,3,4 курс – 119 лица;

2.6. Предмет на изследването

Предмет на изследването са взаимовръзките между студенти, преподаватели, учебни пособия и възпитателния ефект при формиране на специалистите във Факултета по обществено здраве.

2.7. Техническа единица на изследването

Изследването е проведено чрез предварително разработени въпросници с отговори тип ликертова скала за провеждане на анонимни

социологически анкети на студентите обучаващи се във Факултета по обществено здраве.

Техническа единица на изследването са МУ – София, Факултета по обществено здраве и филиал «Ив. Митев» Враца; МУ- Плевен, Факултет «Обществено здраве»;

2.8.. Логическа единица на изследването

Логическа единица на проучването са всички лица от мъжки и женски пол, отговарящи на критериите за включване: студенти от специалности «медицинска сестра»; «акушерка»; студенти от «Управление на здравните грижи»; «ОЗЗМ»; СДО - редовно и задочно обучение, като всички те са дали доброволно съгласие за участие.

2.9. Признаци на наблюдение на логическите единици

- социален и професионален статус на респондентите;
- оценка на обема и съдържанието на учебния материал в посока научно ниво, балансиран обем, приложимост в професията
- оценка на начина на поднасяне на учебния материал – достъпност, разбираемост, използваните средства за презентация подпомагат ли разбирането
- Степен на удовлетвореност на студентите от компетентността на преподавателите, дали поддържат академичен контакт с тях, дали са ангажирани и съпричастни към учебния процес
- връзка между удовлетвореност от обучението и нагласи за работа в областта на здравните грижи;

2.10. Характер на проучването

Проучването е комплексно и срезово. Проведено е на няколко етапа, касаещи отделните специалности и програмите за обучение, на базата на анонимно анкетно проучване чрез структурирани въпросници; анализ на документацията, както и образователния процес във факултета по обществено здраве.

2.11. Обем на проучването

Обхванати са общо 509 лица: 285 студенти от ФОЗ, МУ – София; 70 студента на обучение във филиал „Ив. Митев“ Враца, МУ – София; 154 студента на обучение във ФОЗ, МУ- Плевен

Основен критерий при подбора на изследваните лица в това проучване е доброволно изявеното им желание за участие.

2.12. Време и място на проучването

Време на проучването

Проучванията включени в дисертационния труд обхващат тригодишен период като започват през м. януари 2017 г. и приключват през м.март 2019г.

Анонимно анкетно проучване на 509 лица, м. януари 2017 г. - м.март 2019г

Място на проучването

Проучването на студенти – медицински сестри, акушерки, Управление на здравните грижи; Обществено здраве и здравен мениджмънт и студенти на следдипломно обучение във факултета на територията на Медицински университет в София, филиалът във Враца и Медицински Университет - Плевен.

2.13. Организация на проучването

Проучването беше планирано, организирано и проведено с личното участие на изследователя. Участниците подробно са запознати с целите и задачите на проучването. Авторът на проучването самостоятелно събира информацията, получена от всеки един студент.

2.14. Органи на наблюдение

Проучването е извършено самостоятелно с оглед постигане на по-голяма точност. В процеса на събиране на информация е търсено съдействие и сътрудничество от ръководството на факултета по обществено здраве към съответните медицински университети.

Всички сътрудници, които подбрахме, бяха запознати предварително с целта и методиката за извършване на изследването и са обучени за работа с инструментариума.

2.15. Източници за набиране на информация:

- ✓ Студенти от специалност «Управление на здравните грижи»(УЗГ), образователно-квалификационна степен (ОКС)«бакалавър» и «магистър», ФОЗ, МУ София;
- ✓ Студенти от специалност «Обществено здраве и Здравен мениджмънт», ОКС «магистър», ФОЗ, МУ София;

- ✓ Студенти от специалност «медицинска сестра», ОКС «бакалавър», ФОЗ;
  - ✓ Студенти от специалност «акушерка», ОКС «бакалавър», ФОЗ;
  - ✓ Европейски директиви за обучение на медицински специалисти;
- При подбора на методите за изследване се ръководихме от целта и задачите на изследването.

2.16. Методи на проучването

- **Документален метод** – използван е за проучване на нормативни документи, които определят организационните рамки на учебния процес във ФОЗ. Проучени са научни публикации на наши и чужди автори, изследващи проблема за възпитателния ефект във висшето образование.
- **Социологичен метод** - проведено е пряко, индивидуално, анонимно анкетно проучване, по специално за целта разработени въпросници за студенти.
- **Статистически метод** - Данните от проучването и графиките са обработени посредством програмата Microsoft Excel 2009
  - Вариационен анализ – при описание на количествени показатели (признаци). Резултатите са представени като средна аритметична $\pm$ стандартно отклонение и стандартна грешка.
  - Графичен анализ – за визуализация на получените резултати е използвана програмата Microsoft Excel 2010.
  - Алтернативен анализ – за сравняване на относителни дялове.

Посочените методи при провеждане на проучването взаимно се допълват, което позволява информацията да бъде многостранно оценена.

За таблична и графична обработка и презентация са използвани продуктите на MICROSOFT OFFICE.

2.17. Формулирана научна хипотеза

Професионално-значимите ценности за медицинската професия започват да се формират по време на обучението на медицинските специалисти във ФОЗ, където задача на преподавателите е да заложат у студентите стремеж към усъвършенстване през целия живот и грижа за пациента независимо от възраст, пол, материално благосъстояние, дали е в болнично заведение или в структурите на доболничната помощ и домът на пациента. Висшето образование цели да възпита самоотговорност, самосъзнание и самоусъвършенстване в специалистите по здравни грижи.

АНАЛИЗ И ОБСЪЖДАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ СОБСТВЕНО ПРОУЧВАНЕ

Възпитанието, обучението и образованието са трите основни понятия на педагогиката. В педагогическата наука се приема, че тези понятия са уточнени понятийно, те могат да бъдат разглеждани и отразени в различна степен на абстрактност и в различни системи на научните знания. С това изследване се цели да се изяснят и изследват възпитателните аспекти на обучението на специалисти в сферата на общественото здраве - студенти във Факултета по обществен здраве, което попада в полето на нетрадиционните изследвания на интердисциплинарни области.

3.1. Анализ на резултатите от проучване на възпитателният ефект от обучението във ФОЗ

Формирането на специалистите обучаващи се във факултета по обществен здраве е сложен, многоаспектен, продължителен и противоречив процес, който многократно надминава съдържателната ограниченост на класическото възпитание, което е дефинирано по-скоро за традиционната педагогика с насоченост към подрастващите.

Индивидуалното интелектуално, нравствено, трудово, естетически, физическо и т.н. развитие е биосоциално детерминирано. Развитието на личността е в различна степен предопределена, но и зависи от характера на дейностите, в които тя е включена, а също и от характера, съдържанието, насочеността на изискванията към нейния краен облик.

За проучване на нагласите сред студентите от факултета по обществен здраве бе проведена анкета сред 509 лица обучаващи се в образователно-квалификационна степен «бакалавър» и «магистър»: 285 студенти от ФОЗ, МУ – София; 70 студента на обучение във филиал „Ив. Митев“ Враца, МУ – София; 154 студента на обучение във ФОЗ, МУ-Плевен. По специалности студентите са разпределени както е видно в таблица 2.

В анкетното проучване не са заложили въпроси касаещи възраст и пол, защото всичките студенти са пълнолетни и няма статистическа зависимост

между тези демографски показатели и възпитателния ефект на образованието им във факултета по обществено здраве.

Таблица 2 Студенти по специалности участвали в анкетното проучване

образователно-квалификационна степен "бакалавър"	Образователно-квалификационна степен "магистър"
<ul style="list-style-type: none"> • медицинска сестра - 295 лица • акушерка - 119 лица • УЗГ- 20 лица • лекарски асистент	<ul style="list-style-type: none"> • УЗГ 1,2,3курс - 35лица • "Обществено здраве и здравен мениджмънт" - 40 лица • трудова медицина и работоспособност

Голямо значение в педагогическата теория се обръща и на идеята, че заедно с усъвършенстването на социалните и духовни отношения в обществото се усъвършенства и се развива самият човек и той придобива все по-големи възможности, които му позволяват да подобри, както своите природни, така и личностните си свойства и качества.

Така, че в условията на висшето училище, включително във Факултет по обществено здраве от личността на студента се очаква активност и реализиране на много специфични дейности, които да доведат до формирането на желаня краен специалист по обществено здраве.

В условията на един факултет по обществено здраве се отчита и възпитателното влияние на специфичната образователна среда. Тук се реализират възпитателни въздействия, поради възникването на социални ситуации с възпитателни характеристики, които може да са предварително планирани, но може да са резултат от професионални ситуации.

Изграждането на професионални знания и умения има своите правила и последователност. Изграждането на професионални умения се базира на добре усвоени теоретични знания, затова първият въпрос, по който изследвахме мнението на студентите беше: „до колко лекциите и

упражненията стимулират интересите на студентите към конкретната научна област“.

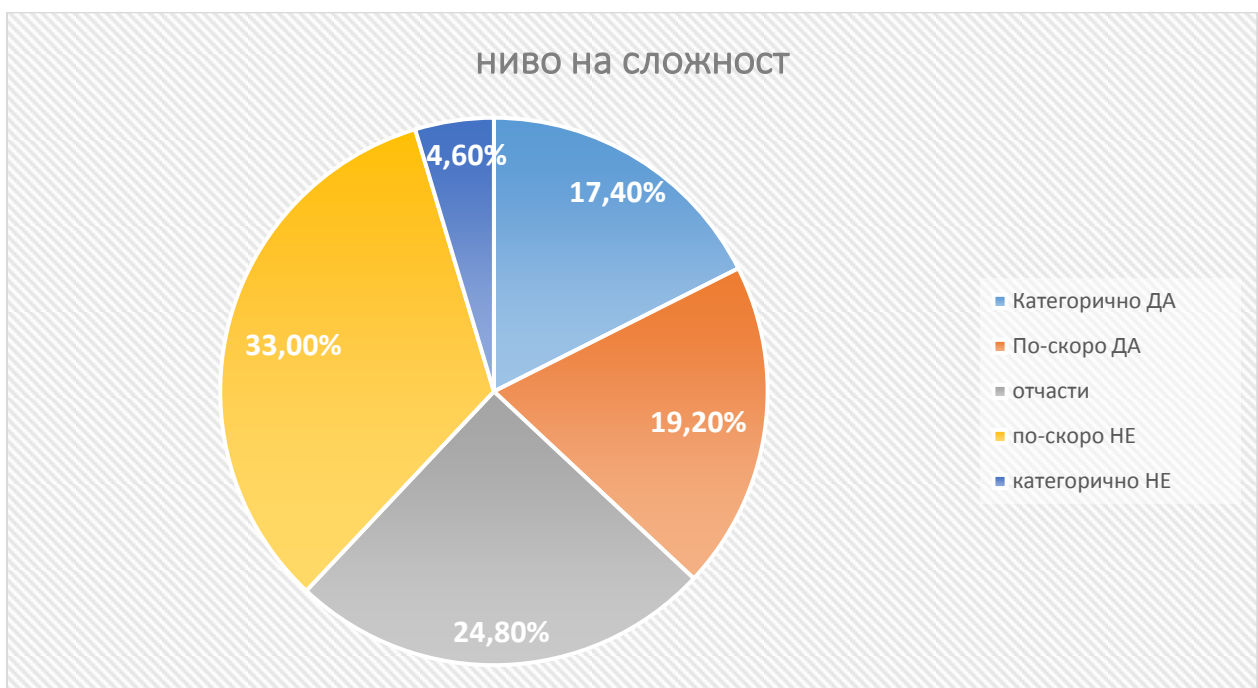

Фиг.1 Лекциите и упражненията стимулират интересите ми към конкретната област

Приблизително деведесет процента (86,2%) от анкетиранияте определят теоритичните и практически занимания като стимулиращи интереса към науката. 58% категорично са сигурни, а 28,20% се колебаят – отговор: „по-скоро да“ . Илюстрирано на фигура 1. Студентите, които дават отрицателен отговор са по-малко от 1% (0,6%), което не е статистически значимо. Анкетиранияте студенти са от различно ниво на обучение и различна образователно квалификационна степен на образование – от 1-ви до 3-4-ти курс ОКС „Бакалавър“, ОКС „магистър“, така и задочно обучаващи се студенти с ОКС „Магистър“, при които има трайно изграден научен интерес в областта. Стимулирането на научен интерес се интерпретира в широки граници, според индивидуалните особености и степента на образование. Изградените специалисти, които работят в системата на здравеопазването и съзнателно посещават курс за следдипломно обучение (СДО), с присъствието си удовлетворяват нуждата си от нови научни знания, професионално развитие и самовъзпитание.

Първият етап от възпитателния ефект на образованието разглежда **познавателната област**, която обхваща теоритичните знания като предмет на учебната дейност. Най–ниското ниво е свързано със способността на

обучаваните да се ориентират, точно да дефинират определен клас предмети и явления. Следващото ниво е свързано с интелектуални умения за анализиране и синтезиране. Налице са способности за правене на по-дълбоки и добре обосновани обобщения. Третият етап е наличие на способности за разрешаване на конкретни професионални проблеми [81; с. 47]. Във връзка с предложената от Гилбер опростена класификация на целите на възпитанието и обучението във факултета по обществено здраве, със следващият въпрос търсим мнението на студентите за нивото на сложност на учебното съдържание (фиг.2)

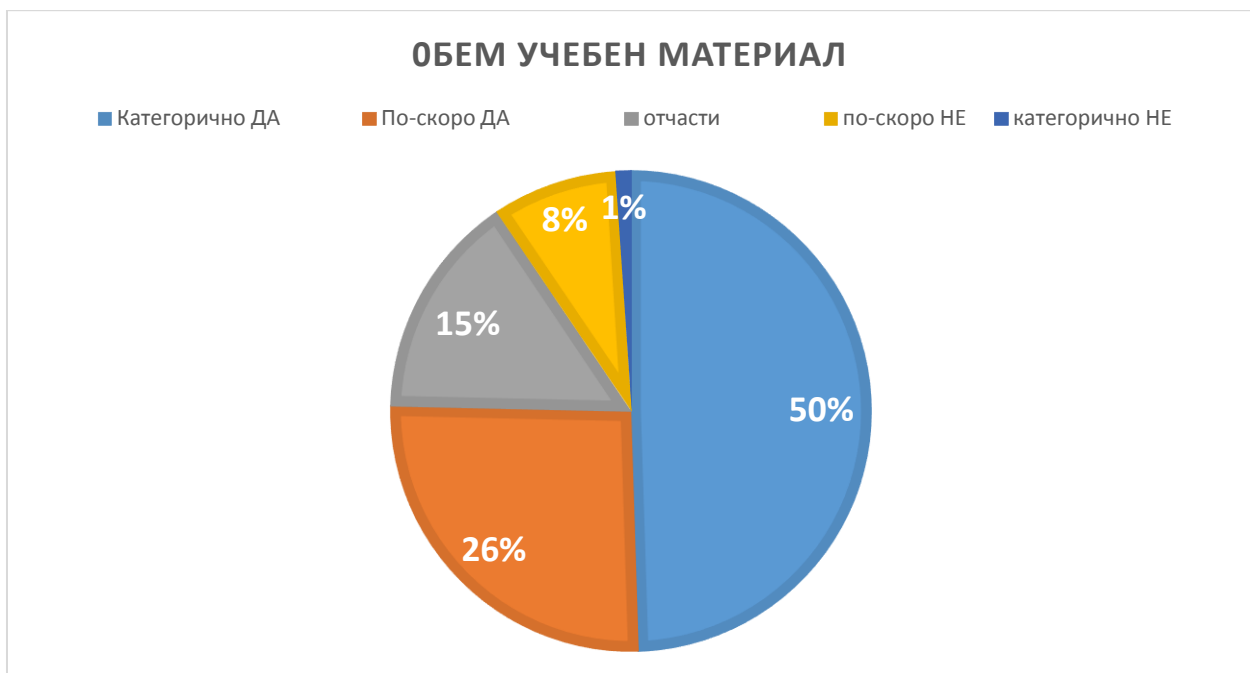

Фиг2. Учебното съдържание е с твърде високо ниво на сложност

Всеки трети от анкетирани (36,6 %) твърди, че нивото на сложност е твърде високо. Другата една трета (37,6%) не намират нивото на сложност на преподавания материал да е твърде високо (фиг.2). Многообразието на отговорите, които са диаметрално различни, се дължи и на факта, че в анкетата участват студенти от първи курс бакалавърска програма и такива от последен курс на магистърска програма. Това се определя от разликите в изграждане на научно мислене и възприемане на научна информация. 24,8% от анкетирани оценяват научната информация като „Отчасти“ сложна, този показател показва, че усилията на преподавателите са насочени да развиват научно мислене и да стимулират използване на

професионален речник и мислене при възпитанието на бъдещите специалисти.

Нивото на сложност няма пряка зависимост с обема учебен материал. Оценката на този показател е относителна и трудно измерима. Няма скала за изказани субективни мнения или да се сравнят мненията на отделните индивиди. Оценката за обема на преподадения материал зависи от предходния опит на студента. Ако студентът идва от училище с преобладаващо обучение по биология, анатомия, химия или латински език и е оценен на матура с отлична оценка, то как да бъде сравнено неговото усещане за обем, със студент завършил преди 10 години и занимавал се предимно с физически труд до момента когато е решил да се обучава в сферата на медицината и здравните грижи. Въпреки тази особеност, целта на обучението е да достигне до всеки студент. Възпитателният ефект на обучението е чрез индивидуален подход да изравни максимално знанията на всички студенти завършили ФОЗ.

Фиг.3. Балансиран обем на учебния материал (достатъчен брой часове)

Половината от анкетираниите (49,40%) категорично твърдят, че обемът часове са достатъчен. Една четвърт (25,8%) са посочили „по-скоро да“ - достатъчен(фиг.3). Приблизително една десета от анкетираниите (9,4%) определят като недостатъчен обема на предлагания учебен материал. Обучението във висшето образование не предлага само научни факти, изгражда в студентите умения да търсят и доразвиват

самостоятелно знанията си. Петнадесет процента определят обема на учебен материал като „отчасти“ достатъчен, което при обсъждане на въпросите в анкетата означава, че има учебен материал, към който тази група от студентите проявяват по голям интерес. За да е възможно да се удовлетвори повишения интерес към определени научни области от медицината и здравните грижи, висшето учебно заведение е необходимо да провежда ежегодно допитване до студентите, за да е възможно да предлага програми за свободно избираеми или факултативно изучавани дисциплини, кръжоци и други форми за достигане на максимална удовлетвореност на студентите от обема от научна информация. Повече от половината от анкетиранияте студенти са убедени, че обема на учебното съдържание е балансирано, има достатъчен брой часове за теоретични и практически упражнения. Обучението във ФОЗ развива в студентите умения на критичност, работа с научна литература, самоусъвършенстване и самоконтрол.

Фиг.4. Актуалност на учебното съдържание

Изследване на актуалността на учебното съдържание дава важна информация за възпитателния ефект на обучението във висшето образование. Повече от осемдесет процента от анкетиранияте определят актуалността на учебното съдържание като възможно най-доброто – всеки втори (52%) категорично е убеден в актуалността на учебното съдържание,

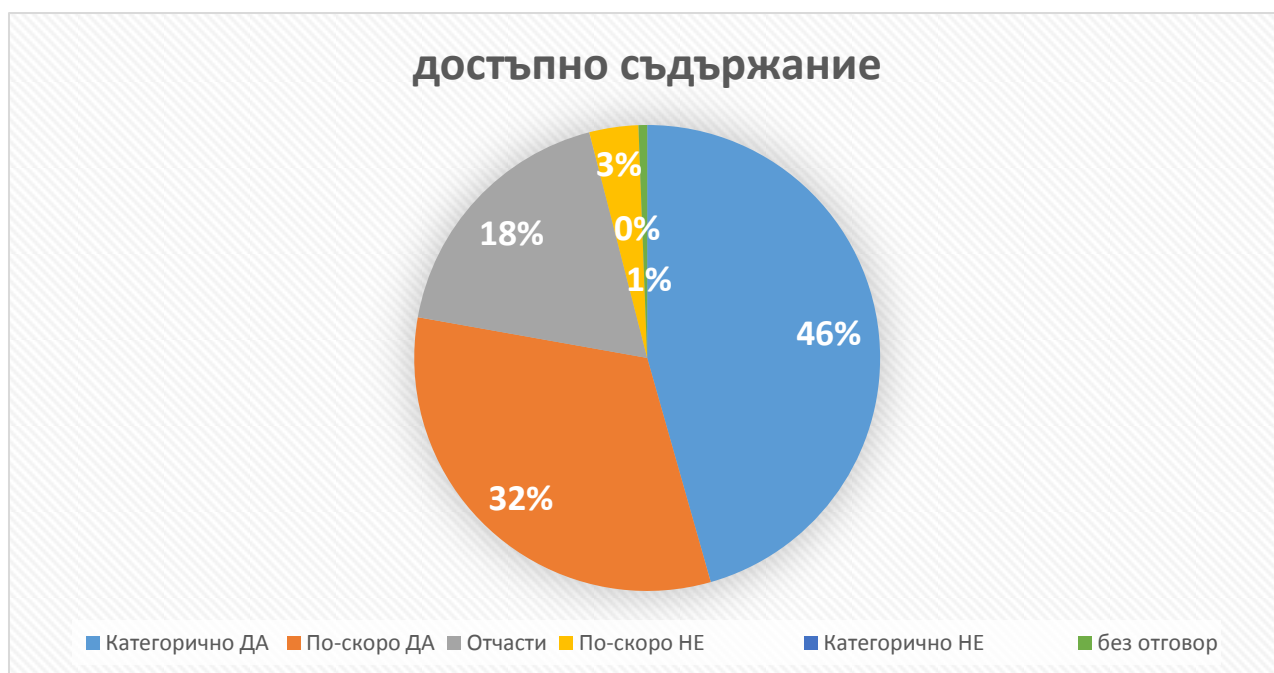
всеки трети (30,2%) се колебае, липсва им достатъчно информация. (фиг.4) Този показател информира за критериите, по които се избират преподаватели във ФОЗ – това са изявени специалисти в конкретната научна област или клинична практика. Негативният отговор (3,2%), колкото и с нисък относителен дял да е, налага да бъде изследван допълнително, кои са показателите и причините, които мотивират това твърдение при студентите. Когато научните знания се излагат систематично във формалното образование като медицинското и мениджмънта, винаги се търси връзка между историческото развитие на науката, изявените учени допринесли за развитието и` и съвременното практическо мислене. На тази база се развива научната мисъл в областта до съвременните и` постижения. Спецификата на обучението от теоретични знания към развитие на практически умения и професионални навици дава възможност за навременно отчитане, от преподавателите, пропуските, непълните знания, които не позволяват изграждане на добри умения и включване в лечебния процес. В този смисъл предлаганите теоритични знания са възможно най-актуални за съвременното разбиране за лечение.

Фиг. 5. Съдържанието е професионално приложимо

Спецификата на обучителния процес в медицински университет се характеризира с триединство на процеса - от теоретична основа през практически упражнения към приложение в реална лечебна среда – клинична практика. Това дава основание на студентите да могат да оценят и този аспект на обучението. Половината от анкетираниите студенти – 50% категорично определят за приложими в практиката на получените теоретични знания.(фиг.5) Липсва отрицателен отговор, а 0,6% не са дали отговор на въпроса, което е корелация с опита на студентите. Всеки студент освен образователния ценз има личен житейски опит, което определя разликите при интерпретация на еднакви научни знания. Тези разлики подпомагат преподавателите да индивидуализират обучението, за да подпомогнат студентите според нуждите им.

По време на клиничната практика и особено по време на преддипломния стаж студентите извършват професионални дейности с все по-голяма степен на самостоятелност. Тук те работят в реална среда под контрола на наставник и работещите здравни професионалисти. Студентите на стаж имат възможност да работят в екип, да развиват личностните си качества, да се доказват в практиката, да комуникират в нормалната професионална среда и да формират съответното поведение. В професионалните дейности студентите натрупват нови преживявания, наблюдения и прозрения, разпознават различни взаимоотношения, заемат критична позиция и правят изводи за своите действия. Тук те трябва да се научат да се справят със стреса в работата.

Фиг.6. Учебният материал поднася ли се достъпно?

Комуникативните умения са важен елемент от професионалната характеристика на здравните специалисти. Възпитание в професионална комуникация се постига освен със задълбочени теоритични знания, с тренинг и личен пример. В успешния разговор с пациента, в терапевтичното му обучение е необходимо специалиста да умее да поднася научната информация достъпно, за да подпомогне пациента да вземе информирано решение за собственото си здраве и да участва адекватно в терапевтичния екип. Тези умения се изграждат с адекватно подбрани научни, педагогически методи и средства. За да е възможно възпитание в научен подход и професионално поведение в студентите е необходимо те да разбират същността на лекционния материал. Спецификата на преподаване във Висшето училище налага умение в преподавателите да поднасят толкова достъпно научната мисъл, че да бъде разбрана, да предизвика научен интерес и надграждане, без да профанизира изказа. Повече от седемдесет процента от анкетиранията са удовлетворени от достъпно поднесен учебен материал, конкретно 46% са категорично уверени в твърдението си, 32,2% от анкетиранията са съгласни с положителното твърдение. Тази положителна нагласа показва, че повече от три четвърти (78,2%) от респондентите намират за достъпен учебния материал. 18% са колебливи в отговорите. 3,4% срещат трудности в разбирането на учебния материал и 0,6% не са отговорили на

въпроса.(фиг.6) В анкетата са изследвани мненията на студенти от 1 до 4 курс на обучение което е основа за широкия диапазон от отговори. Образованието във висшето училище възпитава студентите в любознателност и труд. Поднесеня учебен материал е необходимо да стимулира научното мислене и творческия подход и търсене на нови знания, доказателства, история и открития в научната област.

Тук става дума за два принципа на възпитанието тясно свързани един с друг – принципът на съзнателност и принципът за активност. [28;с.141] Съзнателността на възпитавания в процеса на възпитанието се изразява в осъзнаването на поставената пред него задача, с интереса към предстоящата дейност и желанието за успешното ѝ реализиране. Израз на съзнателност на възпитавания е също наличието на положително или отрицателно отношение към влиянията на възпитателните фактори. Критичността към възпитателните влияния е също израз на съзнателност на възпитавания в процеса на възпитанието. Съзнателността се изразява с активност и целенасоченост. Но съзнателност има както от страна на възпитателния фактор, така и от страна на възпитавания. Все пак съзнателността на възпитавания в процеса на въздействието е основна предпоставка за самото осъществяване на възпитанието.

Под активност най-често се разбира свойството на живите същества да реагират на външни дразнения и въздействия. Активността характеризира гравивната дейност на личността, действеното отношение на субекта и обекта на възпитателните влияния. Активността в процеса на възпитанието е израз на действеното отношение на факторите на възпитателното въздействие, на действеното отношение на възпитавания към самите влияния, насочени към него. Активността на възпитавания е предпоставка за протичането на възпитателния процес и преди всичко за неговата ефективност.

Същността на принципа за съзнателност и активност във възпитанието е израз на активното и съзнателно взаимодействие на възпитавания с факторите на възпитателно въздействие.

Фиг. 7. Използват ли се средства за презентирание (интерактивна дъска, компютър, мултимедия, видео и др. пособия)?

Един от етапите на учебно-възпитателния процес е използването на средства за презентация - въз основа на редица особености на студентската личност и на самия възпитателен процес преподавателят формира студентската личност като подбира учебно съдържание, средства, методи и форми на работа. Научните знания в образованието на специалистите по здравни грижи, може да се поднесе разбираемо с помощта на умело подобрени средства за представяне.

Има зависимост между достъпността на учебния материал (78,2%) и използваните средства за презентация на същия (89,2%) На фигура 7 е показано, че 65% от анкетираните студенти харесват използването на средствата за презентация и 24,2% одобряват използването на мултимедия и мулажи в обучението. Онагледяването на научната информация я прави по разбираема и достъпна, което позволява на студентите да натрупват научни знания, да развият наблюдаемостта си и да изграждат правилни умения. Само двама (0,6%) не са отговорили на въпроса и липсват негативни отговори. Във всяка образователно квалификационна степен има различни възможности за презентирание на научните знания. Преподавателите във Факултета по обществено здраве познават

съвременните средства за презентация и умело ги използват според нуждите на студентите и целта на обучението.

Формирането на представи, понятия, възгледи, убеждения, привички на личността в процеса на възпитанието е в пряка зависимост от нейните сетивни възприятия. [28;с.140] Нагледността в процеса на възпитанието е тясно свързана с влиянието на личния пример на формиращите фактори върху изграждането на субективната и обективната страна на възпитаността на личността. Личният пример спомага за конкретизиране, уточняване, обогатяване и развитие на сетивните възприятия, представи, понятия и убеждения на възпитаника. По своята същност принципът на нагледност във възпитанието е израз на единството между субективното и обективното във възпитателния облик на личността. /пак там/ Факторите на възпитанието влияят върху възпитаника особено чрез личния си пример.

Фиг. 8. Препоръчаните учебни материали приложими ли са в учебния процес (учебници, ръководства и др.)?

През последните десет години във Факултета по обществено здраве се издадоха много нови учебници и учебни помагала, които могат да се

използват както на традиционния хартиен носител, така и в електронен вид. Почти всички респонденти (87,2%) определят препоръчаните учебни материали като адекватни и приложими в учебния процес, 11% определят приложимостта на учебните помагала като „отчасти“, негативни отговори липсват. Съвременното образование изисква и налага освен учебни помагала на традиционен/ хартиен носител и такива на електронна или интернет среда. Преподавателите във Факултета са водещи специалисти в своята клинична или мениджърска област, които познават еднакво добре класическите методи и съвременните подходи в мениджмънт на болестния процес (диагностика, терапия и грижи във всеки етап от развитие на болестния процес), на дейностите по профилактика и ресоциализация.

Дейността на човека има различни форми - труд, учене, игра, общуване и др. Водеща роля за развитието и формирането на личността в процеса на обучението и във висшата степен на образование имат учебната дейност и влиянието на формиращите личността фактори, които имаме за задача да изследваме, специално за студентите във Факултета по обществено здраве.

Методите на обучение се развиват от класически към интерактивни, прилагат се съвременни активни методи като ролеви игри, казуси, работа по проект, презентация на курсови работи и др. Тези подходи създават условия за развитието на творческото мислене.

За ръководене на такъв голям по обем учебен процес, толкова разнородна група от хора и постигане на поставените възпитателни цели е необходимо създаване и спазване на общовалидни, ясни правила. Тези правила са заложили в правилника на Университета и на всеки факултет по обществено здраве. Достъпни са до всеки преподавател, студент и административен служител. Най-лесно тези правила се илюстрират с „учебното разписание“. Създаване и спазване на учебното разписание позволява на клиницистите, преподавателите и студентите да планират ангажиментите в университета, времето за отдих и почивка и времето за самоподготовка.

Всяка професия уважава спазването на правилата и на времевото разпределение на дейностите. Това качество е значимо за медицинските специалисти, работещи с хора и отговорни за здравето им. Спазването на учебното разписание е начин за възпитание на бъдещите специалисти да са

отговорни и точно да спазват планираните дейности, да уважават другите ценейки времето им. Приблизително всички анкетирани студенти (89,6%) са доволни от спазването на учебното разписание във Факултета по обществено здраве – илюстрирано на фигура 9. Девет процента от отговорите са колебливи, липсват отрицателни отговори. Изследването на спазването на учебното разписание показва висока удовлетвореност в респондентите, отговорно отношение в преподавателския състав.

Фиг. 9. Лекциите и упражненията провеждат ли се винаги по учебно разписание?

Изследване на удовлетвореността от седмичното разписание е много деликатен показател. Съставяне на седмично разписание е подчинено на много и специфични изисквания - спазване на единните държавни изисквания, правилника за дейността на висшето училище, академичната заетост на щатните и нещатни преподаватели, възможностите на клиничните бази за провеждане на практическо обучение и др. Когато тази сложна система, изградена по единни правила, независещи от студентите, се оценява от десетки студенти е необходимо да се обсъждат аспекти, като локация, транспорт, разпокъсаност на времето (наличие на „прозорец“ между лекциите) и т.н.

Високият процент на удовлетворение от спазването на учебното разписание (90%) демонстрира опита на експерти от учебен отдел да създадат максимално приемливо разписание, това е израз на отговорно отношение към студенти, преподаватели и пример за екипна работа и професионална отговорност. Негативните отговори (10%) ни информират за пропуските, които се реализират поради заетост на хонорваните преподаватели, болест и др. Налага се да координира и дублира работата на ангажираните преподаватели за да не се допуска неспазване на графика с лекции и упражнения. (фиг.9)

Фиг. 10 . Удовлетворява ли Ви така направеното седмично разписание като часове и дисциплини?

На фигура 10 графично са показани обобщените резултати. 68,6% от респондентите са удовлетворени от седмичното разписание – това, което е заложено в седмичната програма се спазва от преподавателите, липсват „прозорци“ в учебната заетост и отсъстващи преподаватели. Приблизително седем процента (6,8%) са дали негативен отговор, една четвърт (25%) са колебливи в отговорите. В голям град като София, където са изградени много и различни многопрофилни, специализирани болници и други здравни заведения за първична медицинска помощ, за активно лечение, за долекуване и рехабилитация и т.н., които са акредитирани за обучение на студенти и са разположени на територията на целия град.

Всичките тези здравни заведения предлагат добри условия за практическо обучение, високо квалифицирани специалисти за наставници, най-съвременно технологично оборудване, но това предствлява затруднение на студентите за предвижване от мястото където се провеждат лекции, до мястото където се провеждат упражнения или обратно. Изискванията за специално облекло на студентите посещавайки споменатите клинични бази, налага и по обемист багаж в определени дни от седмичното разписание. Това са две от водещите причини за неудовлетвореност от седмичното разписание. Пред ръководството на Факултета по обществено здраве в София стои дилема дали да ограничи достъпа до високо специализирани здравни дейности – диагностични и лечебни, до високо специализирани клиницисти или да използва само една клинична база. Всяко решение има положителни и негативни ефекти. Студентите с отговорите и високата удовлетвореност от разпределение на седмичното разписание изказват подкрепа на ръководството за възможността да са запознаят по-подробно с повече клинични бази.

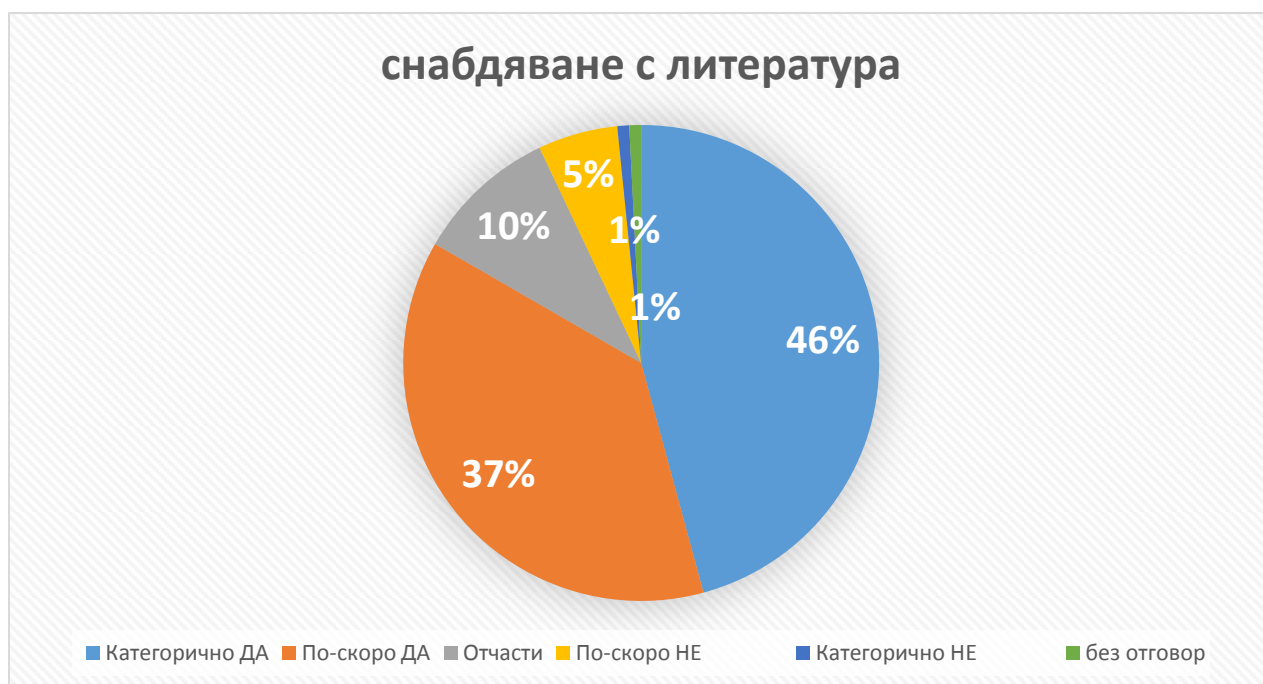

Фиг. 11. Удовлетворява ли Ви графикът с изпитни дати от последната изпитна сесия?

Времето на изпитните сесии е фиксирано в правилника на висшето училище. Когато студенти и преподаватели работят през целия семестър целенасочено да получат обем от знания и уменията да учат през целия семестър полагаването на изпит е нещо естествено и възможно да се покрият минималните изискуеми нива на компетентност – това показват резултатите от анкетното проучване – фигура 11. 83,2% от анкетираните са удовлетворени от графика на изпитната сесия. За 12,2 % графикът е натоварен, времето между отделните изпити недостатъчно, за подготовка. Всеки двадесети (4,6%) от респондентите е недоволен от графика за изпитната сесия. Мотивацията за самоподготовка е различна, уменията за организация на времето и паметовите възможности също. Приемът на студенти във ФОЗ не става по възрастов показател, а по знания по предварително зададен конспект и област. Големият обем научни знания и специализирана терминология затрудняват определени студенти, особено през първата година на обучение – това е показано в резултатите от анкетното проучване. Целенасоченото въздействие от преподавателите, възпитанието на студентите показва развитието на студентите в посока самоподготовка и самоконтрол, за да се справят успешно с фиксирания график за изпитна сесия.

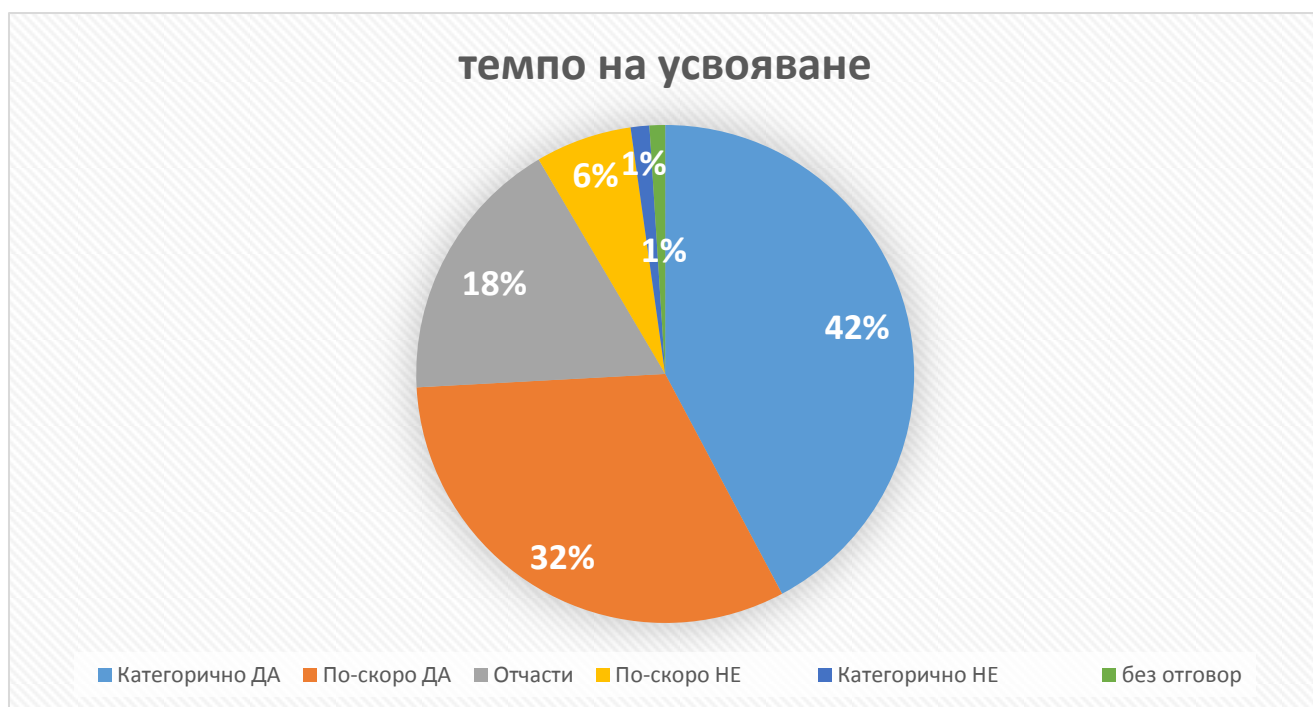
Лекциите не са достатъчни за качествена самоподготовка и развитие на специалистите. Достъпността до специализирана литература, учебници и учебни помагала до студентите е от особена важност за резултатите. Дали лесно студентите си набавят задължителната учебна литература е показано на фигура 12.

Доцимологията е научна област в педагогиката, която е разработена във Франция през 30-те години на миналия век. Терминът "доцимология" има гръцки произход – "докиме" – изпитание, изпит; "докимозо" – изпитвам, "докимастикос" – който е годен да изпитва, изпитващ. Терминът се използва във всички държави в Европа, с изключение на Великобритания. Доцимологията се определя като наука, която изяснява системата и формите на изпитите и изпитването, начините за оценяване на знанията, проявите на субективизъм на изпитващия при оценяването, а също и възможностите, които могат да осигурят по-голяма обективност на оценката. Тя е вид изследване и познание. (252)

Фиг.12. Лесно ли набавяте задължителната учебна литература?

Задължителната учебна литература е лесно достъпна за 83,4% от респондентите; за 6,2% е трудно да си набавят задължителната учебна литература, относителният дял на студентите, които срещат известни затруднения е 9,6%. Не са отговорили 0,8% от анкетираните студенти. Медицинската библиотека е позиционирана на територията на Медицинския университет. Разполага с богат литературен, научен фонд и удобни читални с интернет. Голяма част от научната литература е дигитализирана и достъпна в електронен вид за ползване, което е предпоставка да се увеличи обема на достъпност и удовлетвореността на студентите, които невинаги могат да се възползват от -, или не им е достатъчно работното време на библиотеката. Има реална възможност за закупуване на актуалните учебни помагала. Необходимо е да се изследват знанията и уменията на студентите за работа с електронни учебници, което е възможен вариант при затрудненията за набавяне на задължителна литература.

Фиг. 13. Учебният материал усвоява ли се с нормално темпо?

Принципът на трайност във възпитанието е свързан с останалите принципи на възпитанието и без неговото спазване е невъзможно пълноценното протичане на възпитанието на личността.

Степента и скоростта на усвояване на учебния материал е обратната връзка, която дава възможност да се оцени качеството на преподаване. Обучението е двукомпонентен процес от преподаване и учене. Ученето при възрастните има различна мотивация от ученето при децата. Основава се на досегашния личен опит на обучавания и мотивацията за саморазвитие и самоусъвършенстване.

Самооценката на студентите за бързината с която се усвоява учебния материал е илюстрирана на фигура 13. Повече от две трети - 73,6% от респондентите определят темпото, с което усвояват учебния материал за много добро и добро. Високият процент на удовлетвореност от учебния процес корелира с високия процент на удовлетвореност на студентите от седмичното разписание и достъпността на учебното съдържание. Същевременно 17,8 % определят темпото на усвояване за задоволително и 7,4% за лошо. 1,2% не са дали отговор на въпроса. Темпото на усвояване на учебния материал се определя от различни фактори, някои от които са

мотивация, отделено време за самоподготовка и активно участие в теоретичното и практическо обучение.

Студентът, както и всеки друг учащ се, е субект и обект на конкретни социално-педагогически и дидактически по характер отношения. Личността се изгражда предимно в системата на тези отношения посредством дейността и общуването. Главните звена на взаимодействието на учащия се със средата са процесите на интериоризация и екстериоризация. Благодарение на тези процеси се стига до усвояване на социалните норми и ценности на професията, но и регулиране на индивидуалното поведение и адаптация към обективните условия. Повече от три четвърти – 85,6% от анкетираните студенти определят собствената си успеваемост като пряко зависима от компетентността на преподавателите. „Компетентност“ е термин, който се използва в два аспекта, единият определя преподавателят като добър и компетентен клиницист, а другият - преподавателят като опитен педагог.

Доцимологията е дял от дидактиката, занимаващ се с измерването и оценяването на постиженията на учениците и студентите в обучението. Измерването е един от процесите на познание и предствалява процес и резултат от спазване на определени правила. Всяко едно измерване е необходимо да отговаря на следните условия: надеждност, обективност и валидност. Често пъти се поставя знак на равенство между измерване и скалиране. Скалирането е начин на подреждане на числа и събития. В процеса на обучение съществува специфичен вид измерване, което се нарича диагностика, която установява, класифицира и прогнозира различни свойства, качества, черти на различни предмети и обекти. Някои от измерванията в училище или в университета завършват с оценка, а други с диагноза. Диагнозата, в този смисъл, е един вид извод заключение за състоянието на дисгностицирания обект. Измерванията и диагностиката използват следните методи: наблюдение, експериментиране, тестиране, анкетиране, анализ на дейности, експертиза, диагностична беседа и т.н. Измерването и диагностиката обслужват контрола на обучението и са негова форма. Всеки един контрол в обучението има своите принципи и основания, които е желателно да се спазват. Това са: обективност, целенасоченост, системност, прозрачност, приоритети. Видовете контрол са: предварителен, текущ, периодичен, заключителен. Контролът може да

бъде открит, дискретен, внезапен, предупреден, доброволен или задължителен. [254]

Провеждане на изпитна сесия е задължителен, предупреден, заключителен контрол в обучението на студентите.

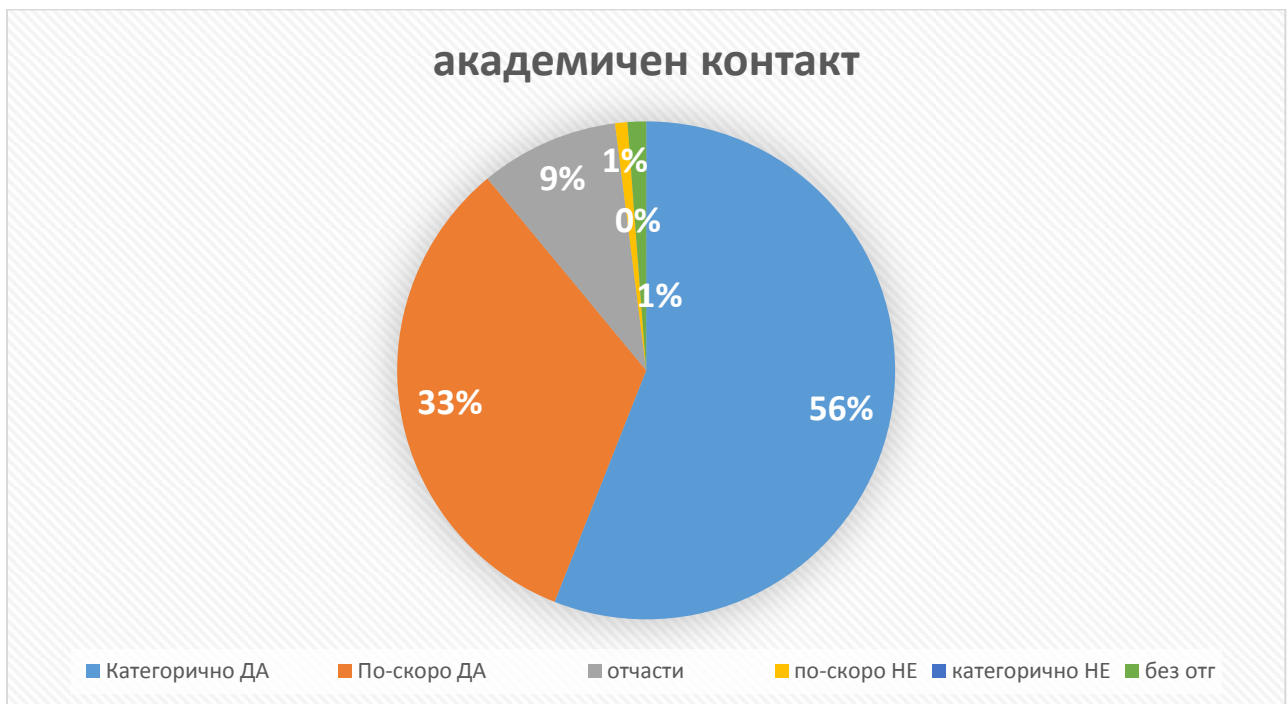

Фиг. 14. Учебната Ви успеваемост зависи ли от компетентността на преподавателите?

Студентът, както и всеки друг учащ се, е субект и обект на конкретни социално-педагогически и дидактически по характер отношения. Личността се изгражда предимно в системата на тези отношения посредством дейността и общуването. Главните звена на взаимодействието на учащия се със средата са процесите на интериоризация и екстеоризация. Благодарение на тези процеси се стига до усвояване на социалните норми и ценности на професията, но и регулиране на индивидуалното поведение и адаптация към обективните условия. Повече от три четвърти – 85,6% от анкетиранияте студенти определят собствената си успеваемост като пряко зависима от компетентността на преподавателите. „Компетентност“ е термин, който се

използва в два аспекта, единият определя преподавателят като добър и компетентен клиницист, а другият - преподавателят като опитен педагог. Съчетаването на такива личностни и професионални качества е причина за добрата мотивация на студентите да се образуват и да трупат знания и да израстват в професионален аспект.

Негативни отговори липсват. На въпросът не са отговорили 1,4% от анкетираните. 13% от анкетираните студенти се колебаят в отговора си. Естествено е всяка личност да има индивидуален темп на усвояване, на емпатия и симпатия в личностния контакт с преподавателя, това е основна причина да има студенти, които не чувстват своите успехи и натрупани познания като пряка зависимост от компетентността на преподавателя. Колкото и добър да е един преподавател, ако не се полагат достатъчно усилия от студента не е възможно развитие и успеваемост.

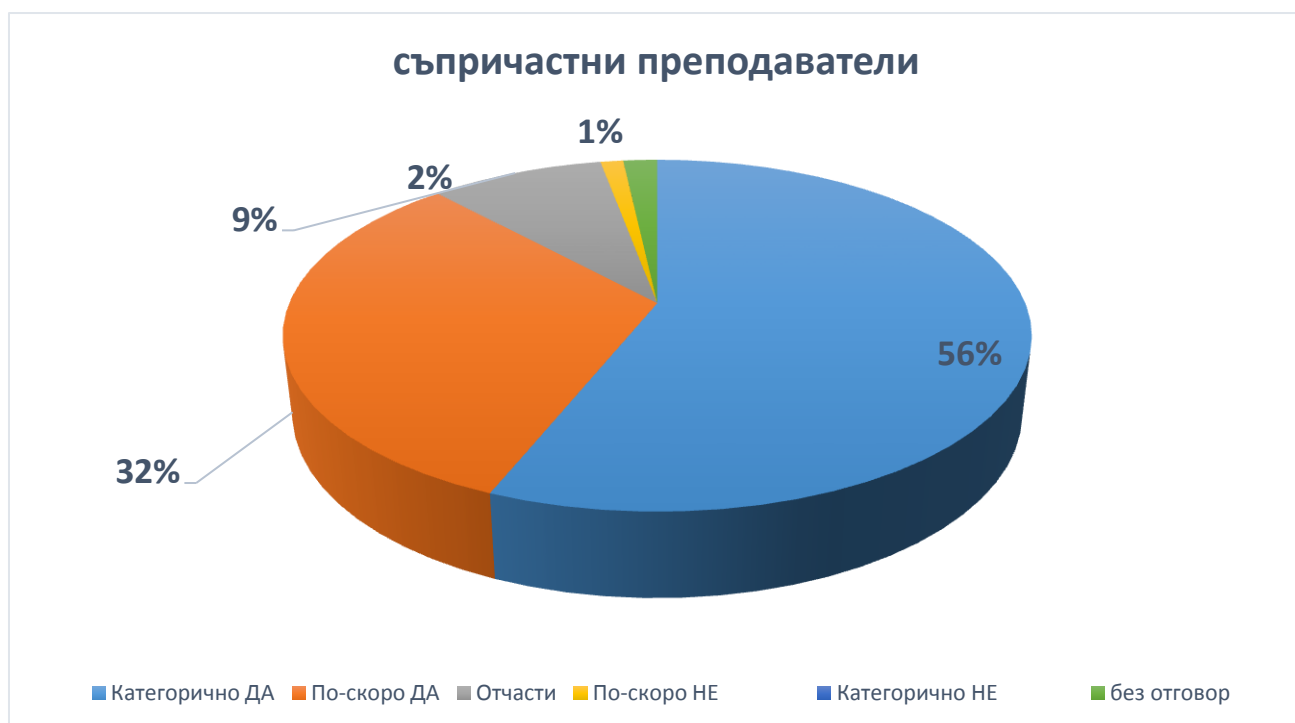
Фиг. 15. Поддържат ли преподавателите академичен контакт със студентите (въпроси, адекватни реакции на зададени въпроси и др.)?

Освен оценяване на студента обект на оценяване може да бъде и преподаването на учителя. Според М. Енчева това оценяване може да е чрез постиженията на студентите под формата на знания и умения, може

да бъдат избраните методи на обучение, както и урокът като организационна структура.

В изграждане на професионалния облик на студентите основна роля има преподавателя с личния си опит, академичните си познания и комуникативните умения да заплени въображението и научната мисъл и да мотивира за научни успехи. Академичният контакт се изразява в различни дейности през срока на обучение. През първата година на обучението академичният контакт се свежда до: ходи ли студента на лекции, семинари и практически упражнения, какви са впечатленията му, достъпни ли са необходимите учебници и учебни материали, какво е качеството на провежданите учебни занятия, преподавателите водят ли ги редовно, подготвят ли се за тях, съобразяват ли се с нивото на аудиторията. Първокурсникът има ли нужда от допълнителни консултации, наясно ли е как да се подготви за изпитна сесия, запознат ли е с реда за решаване на някои административни ситуации, като извънредни и поправителни сесии, записване в следващ семестър или по-горен курс, прекъсване и т.н. Има ли студента нужда от компютър и интернет по време на по-големите „прозорци“ в разписанието му. Наясно ли е как да обработва експериментални данни от упражненията и познава ли подходящи програмни продукти за тази цел? В Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в помощ на студента са започнали програма „Академичен наставник“. [216] Опитът на Факултета по обществено здраве към Медицински университет София, има неакадемична и нещатна длъжност „курсов ръководител“. Това е лице отговорно за по-лесното вписване на студента в новия ритъм на академичното образование. Преподавател, с който студента може да сподели своите затруднения преди да се превърнат в проблем. От административна гледна точка има експерт, това е специалист, който е ангажиран и в услуга на всеки студент за спазване и развитие на студентските му права.

Академичният контакт в следващите години от следване, превез има научното търсене, подпомагане на студента да развива своето критично мислене, да формулира научни тези, да изгради план и тези, да работи творчески с достъпната научна информация и да я прилага в реални лечебни условия.

Фиг. 16. Ангажирани и съпричастни ли са преподавателите към учебния процес?

Изследването на академичния контакт е съществен елемент от оценката на качеството на образованието във висшето училище. Анкетираните студенти оценяват академичното общуване във ФОЗ като добро и ефективно – 89%, негативен отговор липсва и само 1,2% не са дали отговор на въпросът.

„По същество обучението и възпитанието са две тясно свързани и в много отношения взаимно обуславящи се страни на една и съща дейност.“ [205;с.24]

Пред съвременните специалисти и преподаватели по здравни грижи и медицина стои основната задача за създаване на нова генерация специалисти по „здравни грижи“ и „здравен мениджмънт“, които да са подготвени за предизвикателствата на динамично формиращият се пазар на здравни услуги, които наред с това да са носители на предприемачески дух и зачитащи универсалните етични принципи на здравеопазната практика.

Академичният контакт между преподаватели и студенти в обучението по здравни грижи и медицина има своята специфика, която се

определя от обекта на въздействие - пациента. Взаимодействието между академичен преподавател, преподавател в база/ наставник/ ментор, персонал, пациент е многомерно и важно за формиране на съвременния специалист по здравни грижи.

Как възприемат студентите своите преподаватели, тяхната ангажираност и съпричастност към учебния процес проучихме с поредния въпрос в анкетата. Приблизително деведесет процента (89,4%) от анкетиранияте определят преподавателите като ангажирани и съпричастни. Този висок процент се дължи и на факта, че със всеки определен студент работят много специалисти и преподаватели, което дава възможност студентът да преодолее своята стеснителност, да премине бариерите на неувереност и естествено да се включи в специфичния учебен процес. Не са дали отговор 1,8% от респондентите, а 1,4% са дали негативен отговор. Високият брой студенти в курс за теоретично и практическо обучение, намалява възможността за индивидуален подход на преподавателя. Групата студенти отговорили колебливо „отчасти“ са 8,6%. Тази група студенти налага преосмисляне на педагогическият подход и по-гъвкаво педагогическо общуване с индивида. (фиг.16)

Фиг. 17. В помощ ли са преподавателите на студентите ?

Академичното общуване в двойката студент – преподавател включват и ефективното обучение. Всяка формална форма на обучение е организирана по стриктно разписани програми и правила. Медицинското образование отговаря на единни държавни изисквания (ЕДИ), които е задължително да се спазват. Студентите са различни индивиди. Ефективното обучение, възпитателния ефект на висшето образование е успешно ако се съобрази/ съчетае официалната програма и индивидуален подход в образованието.

Анкетираните студенти определят работата на преподавателите от голямо значение и помощ за тяхното развитие – 91,2%, 70% отговарят категорично „да“, и 21% „по-скоро да“. На фигура 17 е показано липсата на негативни отговори. Не са дали отговор на въпроса 1,6%. Не винаги усещат помощта на преподавателите 7,2% от респондентите.

Педагогическото общуване е в основата на ефективното педагогическо взаимодействие и е полифункционален процес. /19, 110/ Приема се, че общуването е онзи механизъм, чрез който в голяма степен се постига педагогическото взаимодействие, контакт и влияние между субекта и обекта в обучението. То допринася и за превръщането на обекта в субект на дейността и партньор в педагогическото взаимодействие. Когато общуването е подчинено на определени педагогически задачи, то изпълнява ролята на средство и метод на обучение.

Ефективната комуникация с преподавателите има положително въздействие върху студентите. От една страна, тя води до развитие на позитивни междуличностни отношения, а от друга – допринася за засилване на мотивацията на студентите за по-високи успехи и за развитие на професионалните интереси. Без съмнение пълноценното професионално общуване с преподавателите, които са специалисти в своята предметна област, е един от мощните фактори, които стимулират интереса на студентите към учебната дейност.

В цитираната монография на Христина Милчева „От традицията към иновацията при обучението на медицинските сестри и акушерките“ се набляга на променената роля на преподавателя от лектор до модератор, иноватор и експериментатор, перманентно повишаващ своите професионални компетенции и квалификация. Развитието на информационните технологии е предпоставка за обогатяване на

информираността на студентите, които се превръщат в активни субекти на обучението. Това налага непрекъсната промяна на фактори на обучаващата среда във факултета.

Професионалните ценности и професионалният морал се предават и формират в целия процес на клинично преподаване до леглото на болния, практическото обучение, стажовете и професионалното общуване. Професионализъм и професионален морал се демонстрират от всички преподаватели при всяко взаимоотношение с пациенти, техни близки, колеги и студенти. Добрият пример е нещо изключително въздействащо, тъй като единият от начините на обучение е по образец, т.е. наставници, преподаватели и обучаващи опитни колеги трябва да са примери за подражание. Общуването с пациентите и техните близки, тяхната признателност и упование в медиците и техните познания и умения са съществен формиращ и възпитателен фактор във факултета по обществено здраве.

3.2. Анализ на резултатите от проучване на възпитателният ефект на практическо обучение

В литературата макар и с известна условност, би могло да се открият четири смисъла в употребата на понятието „възпитание“:

- 1/ В широк социален смисъл, когато се говори за въздействие на цялата обкръжаваща действителност върху човека;
- 2/ В широк педагогически смисъл, когато се има предвид целенасочената дейност, обхващаща целия учебно-възпитателен процес;
- 3/ В тесен педагогически смисъл, когато под възпитание се означава една или друга възпитателна работа
- 4/ С още по-тясно значение, когато се има предвид формирането на определени качества (нравствени, естетически и др.).

Обучението на студентите във Факултета от обществено здраве може да се изследва всяко ниво на възпитателното въздействие. Практическото обучение се разглеждат именно в това най-тясно значение, когато се формират определени професионални, нравствени, естетически и др. качества в студента – специалисти по здравни грижи или управленски кадри.

Дейността на човека има различни форми - труд, учене, игра, общуване и др. Водеща роля за развитието и формирането на личността в процеса на обучението и във висшата степен на образование имат учебната дейност и влиянието на формиращите личността фактори, които имаме за задача да изследваме, специално за студентите във Факултета по обществено здраве. Тук също ще подчертаем, че студентът, както и всеки друг учащ се, е субект и обект на конкретни социално-педагогически и дидактически по характер отношения. И тук личността се изгражда предимно в системата на тези отношения посредством дейността и общуването.

Във висшето образование основните психически механизми, посредством които се разгръща въздействието на факторите и се стига до развитие и формиране на личността на студентите са:

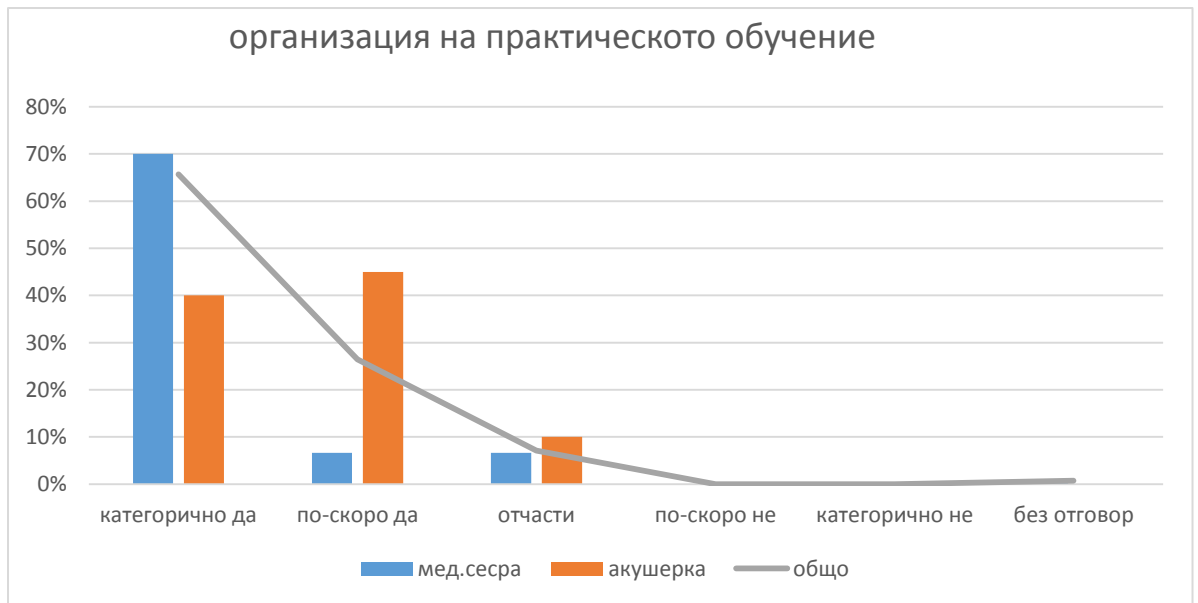
- Формираната система от мотиви за съответна дейност и поведение;
- Възникването и преодоляването на противоречието между актуалното равнище на развитие и необходимото ново социално и личностно ниво на развитие;
- Ориентирането в учебната дейност и изискванията на формиращата среда;
- Управлението и саморегулацията в дейността и поведението на студента.

Тези общи механизми са също съществени за цялостното изграждане на личността на обучаващите се във факултета по обществено здраве.

Най-важната задача на обучаващия е да постави студентите в ситуации, които да подпомагат обучението, да дава задачи, отговарящи на нивото им на подготовка. Работата по предварително подготвен план спомага процеса на обучение. Според А.Андонова да се превърне работата в обучение означава да се определят и подготвят поредица работни задачи, да се даде възможност на обучаваните да ги изпълнят под наблюдение и да има обратна връзка за качеството на изпълнение.

К. Митева и З. Атанасова посочват, че за ефективно изпълнение на многостранните и отговорни задачи на бъдещите професионалисти, подготвяни във ФОЗ, обучението /в частност практическото обучение/ трябва да осигури готовност за осъществяване на адекватни здравни грижи. Готовността за упражняване на професията на специалистите по „Здравни грижи” се определя от степента на усвояване и притежание на основните компоненти на професионалните компетенции като комплекс от знания, умения, отношения и личностни качества.

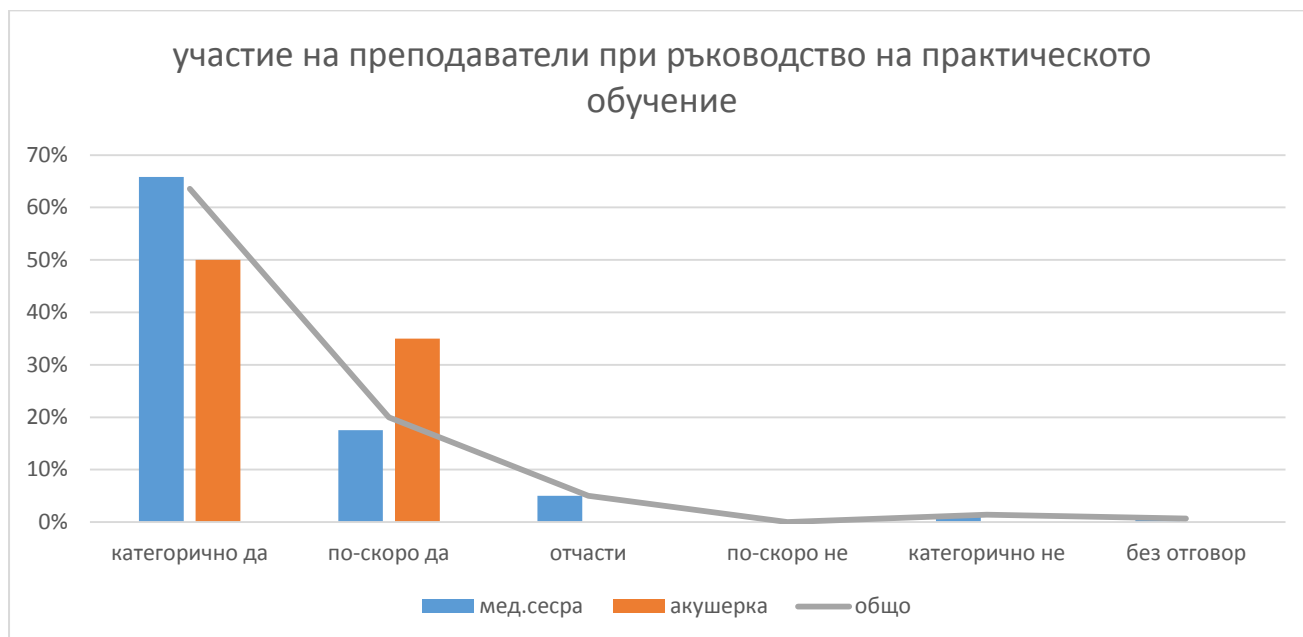
Изследвахме отношението на студентите спрямо организацията на практическото обучение. Възможните релации са от убеденост до отрицание на практическото обучение. По единни държавни изисквания (ЕДИ) практическото обучение на студентите – специалисти по здравни грижи съставлява 50% от целия курс на обучение. Подготовката на практически задачи, организация на подходящи клинични бази и клинични случаи според нивото и степента на подготвеност на студента това са възможностите на преподавателя да мотивира студента да е удовлетворен или не от проведеното практическо обучение. На фигура 18 са илюстрирани отговорите – почти всички анкетирани (92,14%) са доволни от организацията на практическото обучение. Отговор „отчасти“ са посочили само 7,14% от анкетираните, негативни отговори няма. Когато се организират практически упражнения в реална болнична среда, където пациента е участник в образователния процес, не е възможно да се планира

Фиг.18 Организация на практическото обучение

в кой ден от седмицата ще има изучавания клиничен случай, при който е подходяща определена терапия и има възможност да се упражняват конкретни практически умения и дейности. Задължително е информираното съгласие на пациента да участва в образователния процес. Ако пациентът не се чувства сигурен и спокоен в лечебно-учебна ситуация и по преценка на лекуващия лекар и обслужващ персонал, то студента и преподавателя са само наблюдатели. Всеки преподавател е успешен клиницист и специалист в областта си, което подпомага водене и развитие на практическото упражнение с най-голяма полза за студентите и планираните учебни задачи.

Преценката на анкетираните студенти за участието на преподавателя в практическото обучение е показано на фигура 19. 84,57% посочват, че преподавателят участва в ръководство и провеждане на практическото обучение, 8.14% преценят участието „отчасти“/ частично. Има и негативни отговори – 6,43%. Един респондент не е дал отговор на въпросът. В реална клинична среда е напълно естествено да присъстват и участват в учебния процес и професионалистите по здравни грижи и всички членове на лекуващия екип, работещ в конкретната лечебна клиника или отделение. При специфични планирани учебно-практически ситуации присъствието на университетския преподавател не е възможно. Например при провеждане на ендоскопски изследвания, в операционен блок и други, но това, че физически преподавателят не присъства не означава, че той не е организиран участието на студентите.

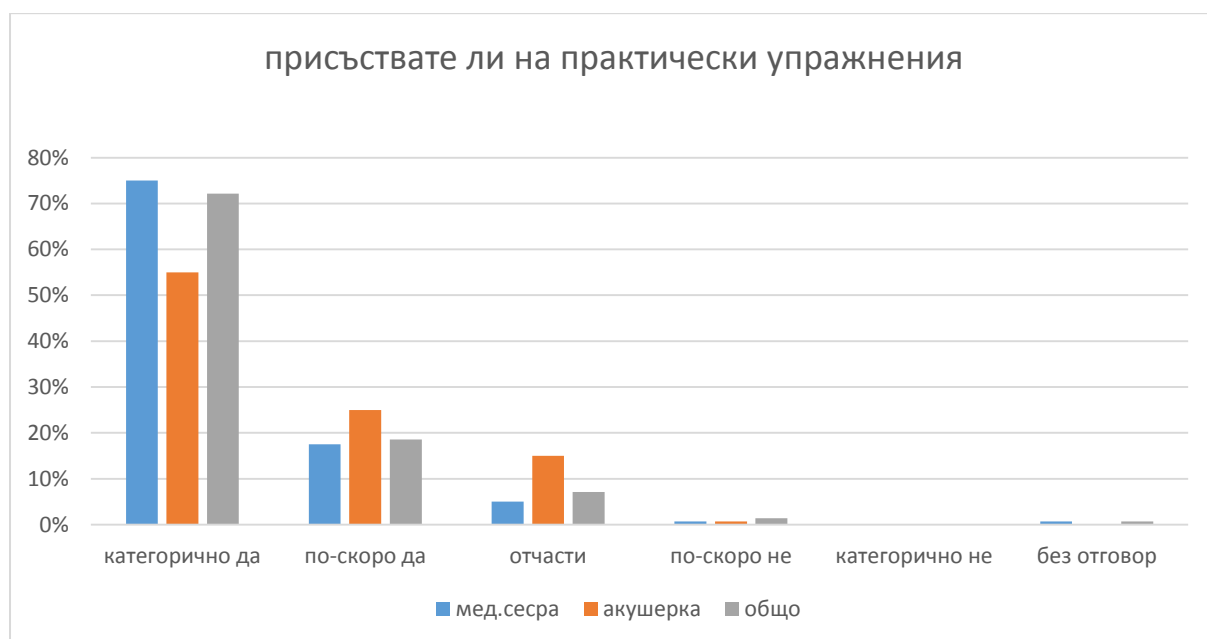
Фиг.19 Участие на преподавателите в практическото обучение

В ежедневната работа на специалистите по здравни грижи възникват различни проблемни ситуации, изискващи точни, бързи реакции и адекватно професионално поведение. Уменията за тяхното разрешаване се свързват с така нареченото „клинично мислене“. Изграждането и усъвършенстването им в процеса на практическо обучение изисква солиден запас от теоретични знания, продължително наблюдение и пряко участие в лечебния процес на пациентите.

По учебен план и според правилника на Медицински университет и конкретно на Факултета по обществено здраве, практическите упражнения и клинична практика са задължителни. Отсъствията са ограничени и се отработват при определени от правилника условия. С изследването на нагласата на студентите дали посещават редовно практическите упражнения, не се търси само ефекта на добра дисциплина и спазване на правилника. По-скоро отчитаме мотивацията на студентите да се научат, да се срещнат с предизвикателствата в реална среда, обучение с „истински“ пациент и да се развиват като специалисти.

Възпитание извън труда, извън човешката дейност е невъзможно. Но различните човешки дейности съдържат в себе си различна възможност за възпитание, което е детерминирано от целите и задачите на всяка човешка дейност, от нейното съдържание, форми на проявление, място и значимост за индивида и обществото, времетраене на нейното реализиране в живота на човека. Същността на принципа на възпитание в и чрез труда произтича

от закономерната връзка между дейността на индивида в труда и влиянието на труда за изменение на човешките добродетели.[28; с. 139]

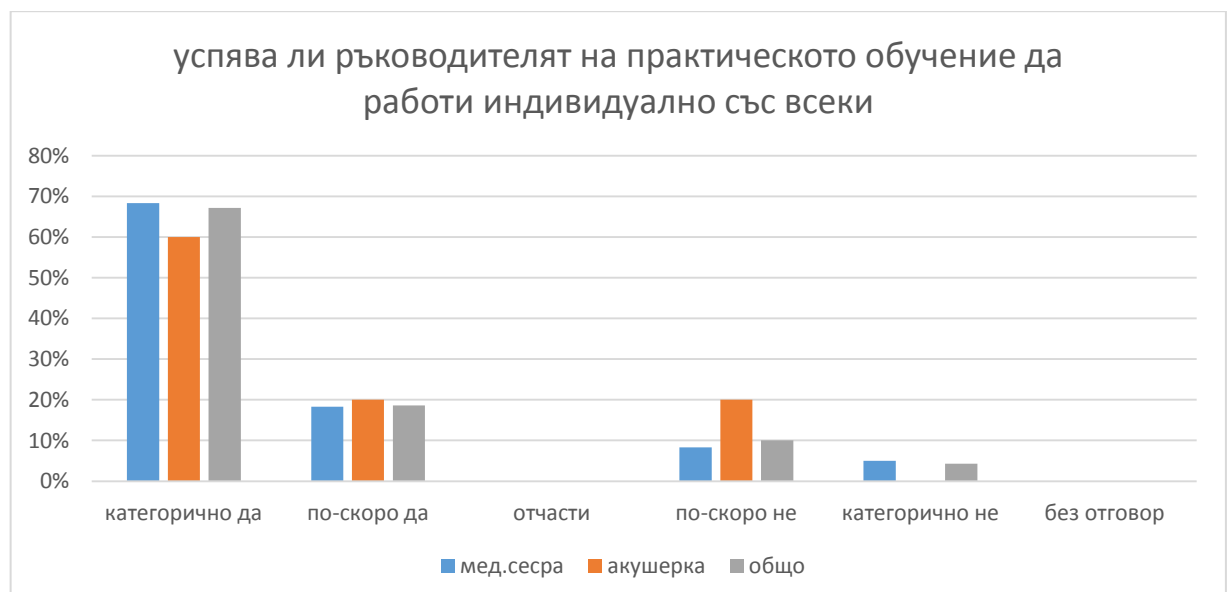
Фиг.20.Присъствие на практически упражнения

Повече от две трети от анкетиранияте студенти (72%) редовно присъстват на практическите упражнения. Медицинските сестри са по-активни – 75% отговарят „категорично да“, за акушерките това е 55%. Следващият утвърдителен отговор „по-скоро да“ – е приблизително една пета от анкетиранияте – 18,57%, ранжиран 25% за акушерките и 17,50% за медицинските сестри. Положителните отговори сумарно са 90%, това е добра посещаемост, мотивация и желание на студентите да се обучават в избраната специалност. Колебливият отговор „отчасти“ (7,14%) и негативния (1,43%) са очаквани и търсени. При реална житейска ситуация, студентите, като всички хора се разболяват, забременяват и преживяват други непредвидени житейски ситуации, които налагат отсъствия от обучителния процес. Има студенти, които независимо, че с желание са положили кандидат студентски изпит в процеса на обучение са установили, че работата с болни хора е твърде голямо предизвикателство за тях и това е основателна причина да не посещават редовно практически упражнения. В процеса на обучение такива студенти се отказват и пренасочват интересите си в друга сфера. От студентите има хора с различна нагласа за работата на специалиста по здравни грижи. Има хора, които познават в детайли работата на медицинската сестра, акушерката – боледували са продължително, гедали са болни близки, някой от

родителите им или близки, които работят в сферата и т.н., но има и такива, за които наличната информация е много оскъдна и нереална. Затова е много важно преподавателите да познават всички студенти, за да осигурят индивидуален подход и помощ, особено в първи курс от обучението. Практическите упражнения по методически указания се извършват в малки групи от 8 до 15 човека. Обикновено във Факултета по обществено здраве, Медицински университет София, за упражнения курсовете се разделя в групи по 10 човека. Това е оптимален брой на студенти, да се възпитават умения за работа в екип, да се стимулира желание за усвояване на конкретни практически умения и усъвършенстването им до професионални навици. Практическите упражнения са свързващото звено между теоретичните знания и реалната практическа дейност.

Под активност най-често се разбира свойството на живите същества да реагират на външни дразнения и въздействия. Активността характеризира гравитната дейност на личността, действителното отношение на субекта и обекта на възпитателните влияния. Активността в процеса на възпитанието е израз на действителното отношение на факторите на възпитателното въздействие, на действителното отношение на възпитавания към самите влияния, насочени към него. Активността на възпитавания е предпоставка за протичането на възпитателния процес и преди всичко за неговата ефективност.

Същността на принципа за съзнателност и активност във възпитанието е израз на активното и съзнателно взаимодействие на възпитавания с факторите на възпитателно въздействие.

Фиг. 21 Успява ли ръководителят на практическото обучение да проследи и контролира обучението на всеки студент от групата?

Същността на принципа за индивидуален подход е в съобразяването на изискванията, методите, формите, средствата на възпитание с индивидуалните възможности на всеки възпитаван. Именно индивидуалните особености на всеки възпитаван определят спецификата на неговия път на развитие. Няма двама души, които да са еднакви във възпитателно отношение. Представите, понятията, възгледите, убежденията, привичките се формират у всеки човек индивидуално. Уникалните специфики на всеки възпитаник мога да окажат влияние върху процеса на възпитание и неговия резултат.

Ясно е, че е невъзможно нито да се мисли, нито да се осъществява възпитание без обучение и обучение без възпитание. Условното им разграничаване като явления (или два аспекта на едно и също явление) ... се прави с цел по-задълбоченото им изследване. [205;с.24]

Целевото планиране е воеща част от възпитателно-образователния процес във висшето училище. Правилно формулираните възпитателни и учебни цели дават възможност на практика да се реализира идеята за всестранно развитие на студента. Учебните цели обхващат система от знания, умения, норми на поведение, навици и привички, които студентът трябва да овладее в рамките на една учебна дисциплина. Целевото планиране потвърждава водещата роля на преподавателя при формиране личността на студента.

Съвременният преподавател не само трябва да овладява студентската група, но и да създава правила за поведение, които са олицетворение на очакванията му за поведение на студента, а също и да помисли за управлението на семинарната или лекционната зала или болничната стая, като работна и учебна среда.

Индивидуалното интелектуално, нравствено, трудово, естетически, физическо и т.н. развитие е биосоциално детерминирано. Развитието на личността е в различна степен предопределена, но и зависи от характера на дейностите, в които тя е включена, а също и от характера, съдържанието, насочеността на изискванията към нейния краен облик. На фигура 21 са илюстрирани отговорите за оценката на преподавателя в групата за практически упражнения. Повече от три четвърти от анкетираните студенти (85,71%) разбират индивидуалния подход на преподавателя по време на упражнения. Негативни отговори са дали 14% от анкетираните.

Принципът на възпитание в и чрез колектива предявява изисквания към организацията и функционирането на възпитанието – възпитанието на личността се осъществява в колектива /общността/ чрез изискванията на самия колектив към неговите членове. Без предявяване на непрекъснато повишаваща се система от изисквания не е възможно както възпитанието

на личността, така и развитието на колектива. В това отношение съществува тясна взаимовръзка между принципа за възискателност и уважение към личността, принципа за възпитание в и чрез колектива и принципа за индивидуален подход.

Фиг. 22 Теоретичната подготовка подпомага ли ви в практическото обучение?

Във висшето образование основните психически механизми, посредством които се разгръща въздействието на факторите и се стига до развитие и формиране на личността на студентите са:

- Формираната система от мотиви за съответна дейност и поведение;
- Възникването и преодоляването на противоречието между актуалното равнище на развитие и необходимото ново социално и личностно ниво на развитие;
- Ориентирането в учебната дейност и изискванията на формиращата среда;
- Управлението и саморегулацията в дейността и поведението на студента.

Тези общи механизми са също съществени за цялостното изграждане на личността на обучаващите се във факултета по обществено здраве.

Респондентите оценяват високо теоретичната подготовка като добра основа за практическите упражнения. 97,85% дават утвърдителен отговор – 84,28% са категорично сигурни, че теоретичната подготовка подпомага практическото обучение, 13,57% отговарят „по-скоро да“. Колеблив отговор дават само 2,14%. Негативен отговор липсва.

Системността следва да се реализира във всички етапи на възпитанието на всички равнища на възпитателната система. Принципът за системност във възпитанието изисква формирането на представите, понятията, възгледите, убежденията, привычките у личността да се осъществява в строга логическа последователност, подреденост, в цялостна система.[28;с.141] Всяка представа, понятие, възглед, убеждение, привычка трябва да заеме определено място в единната система на възпитаността на личността. Системността като изискване към възпитанието с особена сила важи за методите, формите и средствата за възпитание и самовъзпитание. Трябва да се подчертае, че трябва да се прави разлика между принципа за системност във възпитанието и принципа за системност при подбора на възпитателното съдържание. [пак там]

Фиг. 23 *Обективно ли се оценяват знанията и уменията от практическото обучение*

Същността на принципа на вискателност и уважение към личността на възпитаника се изразява в предявяване на система от непрекъснато увеличаващи се, задълбочаващи се и разширяващи се изисквания към личността на този, към които е насочено възпитателното въздействие. Вискателността е реалната основа за възникването и преодоляването на вътрешните противоречия в процеса на възпитанието, което има пряко отношение към развитието на желания облик на личността. Уважението към личността е израз на стимулирането на положителните прояви, на

подкрепата и развитието на положителното в човешката личност. Взискателността и уважението на личността са винаги в неразделно единство.

Изпитването е една от най-често срещаните външни форми на оценяване. В обучението на специалистите по здравни грижи се използва устно, писмено и практическо изпитване. Използваните методи за устно изпитване са устно изложение на заучен материал от учебници, изпит беседа, дискусия, защита на проект или реферат, устно тестиране, устно решаване на задачи, на проблем/ казус. При писменото изпитване носител на информация са преразказ, решаване на казус, създаване на План за грижи – писмено решаване на задачи, писмени разработки на теми и проекти, писмено тестиране. [216] Практическото изпитване е възлагане и решаване на задачи от реалната среда, в които ще се оценяват натрупани знания, създадени умения, аналитична мисъл, умения за вземане на решение и самото действие или последователност от действия.

Функциите на всяка оценка са гносеологична, дидактическа, контролно-осведомателни, възпитателна, диагностична и прогностична, регулираща и селективна, стимулираща и формираща.

На фигура 23 графично е изложено отношението на анкетирания студенти относно доколко е обективно оценяването на знанията и уменията на студентите по време на практическото обучение – 87,85% твърдят, че оценяването по време на клинична практика е обективно, 4,28% имат колеблив отговор, 4,29% отговарят негативно, отчитат липса на обективност при оценяването. 5 човека не са отговорили на поставения въпрос.

За да се избегне субективизъм и грешки при оценяване има изработени ясни правила, методика за избор на критериите по които се извършва оценяването, оценъчната скала е предварително известна, комбиниране на различни форми на изпитване – писмени, устни, практически и др.

В науката за оценяване са познати и определят някои ефекта на субективизъм при оценяване, които намаляват диагностичната стойност на оценката. Таки ефекти са: Ефектът на съвкупността – оценката на знанията на студента сравнени с знанията на всички в групата

- Ефектът на контраста;
- Ефектът на реда – когато един студент с посредствени знания се изпита след такъв с добри, то убеждението е много негативно и

обратно, когато същият студент с лимитирани занния се изпита след такъв с по-малко знания, то отговорът изпъква като по-добър;

- Ефектът на пола;
- Ефектът на гласа;
- Ефектът на умората;
- Ефектът на очакването;
- Ефектът на възискателност или снизходителност;
- Ефектът на първото впечатление;
- Ефектът на последното впечатление;
- Ефектът на емоционално-психическото състояние на изпитващият.

Фиг. 24 Проведената практическа подготовка и получените практически знания и умения ще намерят ли приложение при изучаването на други учебни дисциплини

Почти всички анкетирани студенти (96,43%) определят проведената практическа подготовка и получените практически знания и умения за полезни и приложими при изучаването на други учебни дисциплини. Негативни отговори няма. Само двама дават колеблив отговор „отчасти“. Процесът на диагностика и лечение е дейност на цялостно обгрижване на пациента, дейност извършвана от един мултидисциплинарен екип работещ в името на лечебния процес и човекът в него. Изучаването на медицинската наука е разделена на учебни предмети, което подпомага натрупването на знания и умения в студентите.(фигура 24)

Възпитанието не може да се реализира другаде освен в живота, то принадлежи към обществените явления. Дефинирани като компонент от явлението възпитание, принципите са основни теоретически положения за организацията и функционирането на възпитанието, задължителното съблюдаване на които като цяло, е необходимо условие за успеха на възпитателната дейност. [18;с.101]

Принципът на трайност във възпитанието изисква процеса на възпитание да бъде организиран така, че формирането на възгледите, убежденията и привичките да се осъществява в процес на противопоставяне на мнения, разбирания, доказване на свое становище и оценка, утвърждаване на правилна линия на поведение в единство с отричане на неправилна и безполезна линия на поведение. [28; с. 142]

Принципът на трайност във възпитанието е, както и другите принципи, свързан с останалите принципи на възпитанието и без неговото спазване е невъзможно пълноценното протичане на възпитанието на личността.

Фиг. 25 *Получените практически знания и умения ще ви подпомогнат ли при реализиране на пазара на труда?*

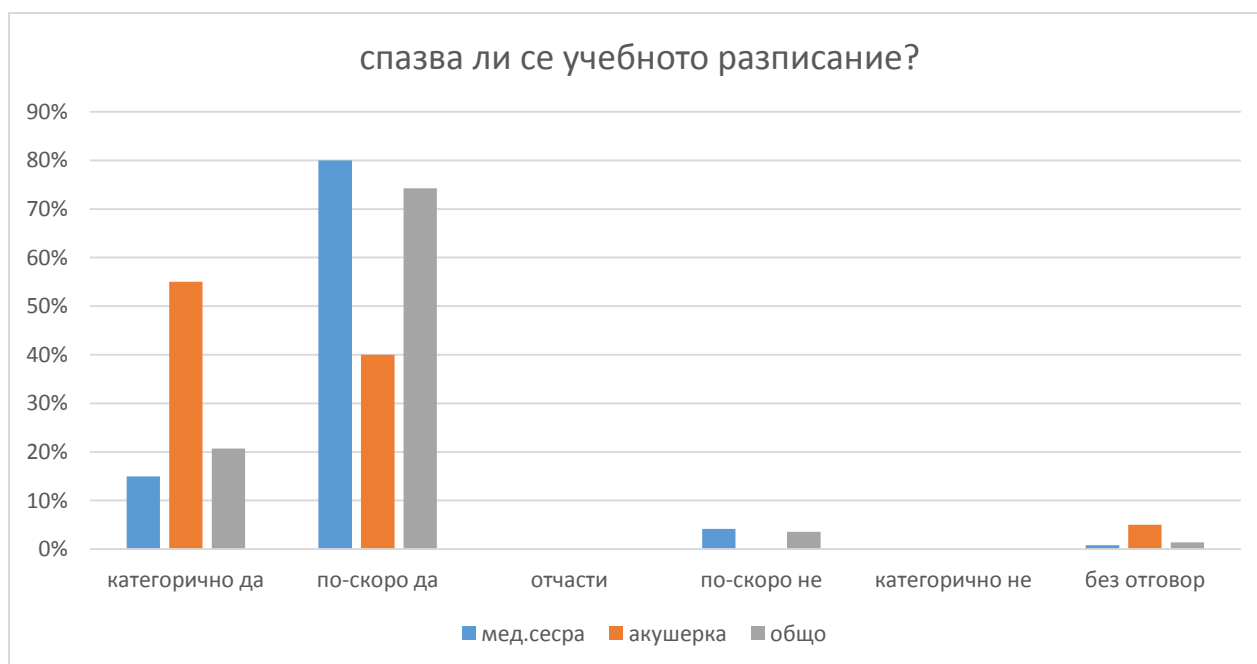
В условията на един факултет по обществено здраве се отчита и възпитателното влияние на специфичната образователна среда. Тук се реализират възпитателни въздействия, поради възникването на социални ситуации с възпитателни характеристики, които може да са предварително планирани, но може да са резултат от професионални ситуации.

Както бе вече отбелязано, всички възпитателни въздействия преминават през интериоризация и персонификация на тези въздействия, т.е. те се възприемат, осмислят и реализират в дейности и поведението на

всеки студент. И във факултета по обществено здраве възпитателните въздействия, обществените изисквания се пречупват през вътрешния свят на личността, т.е. през нейните нагласи, мотивация, възгледи, убеждения, критерии и опит. Всичко, което се предлага на един млад човек, под формата на идеи, принципи, изисквания, норми и т.н. не се приема безусловно и автоматично, а се опосредства през вътрешната среда, разбирания, мироглед, позиция и опит. Тази субективност и личностна интерпретация може да се отрази върху развитието и формирането на специалиста по обществено здраве. Затова самата среда и специфичния възпитателен потенциал на елементите на обучението и взаимодействията трябва да се използват най-ефективно.

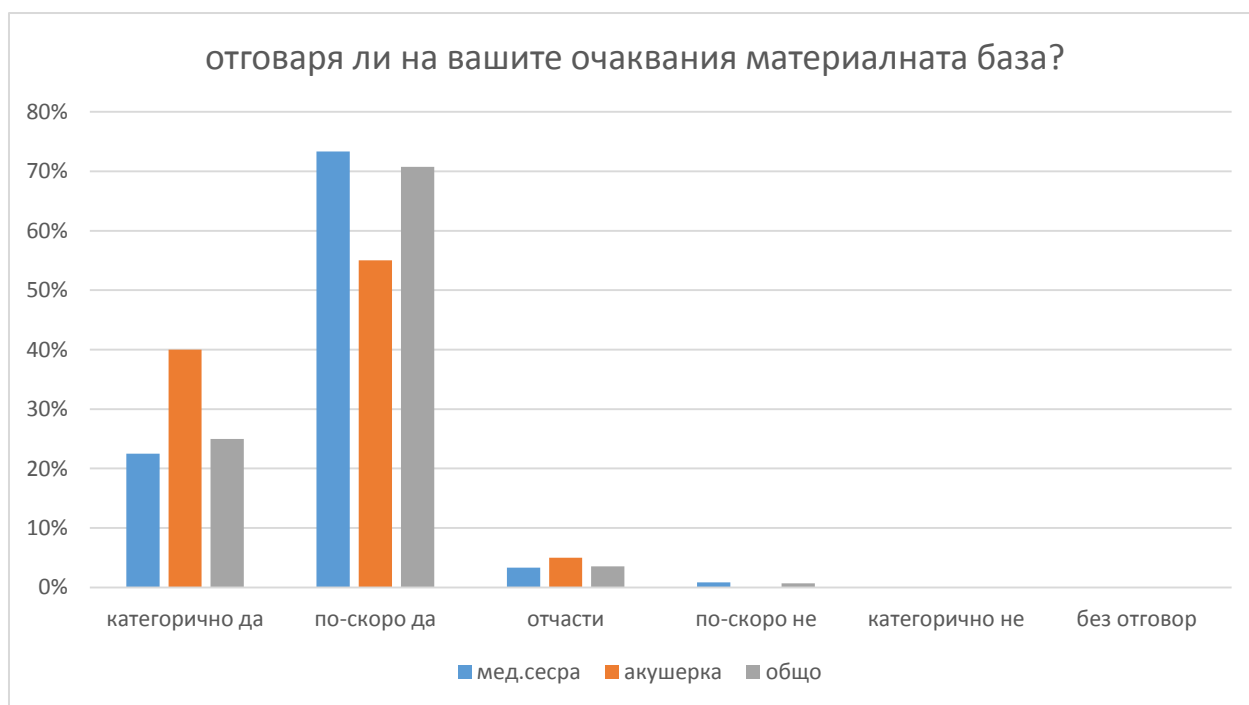
Анкетираните студенти – 95,71% са убедени, че уменията и знанията натрупани по време на практически упражнения и практика ще са полезни при намиране на работа и реализиране на пазара на труда. (фигура 25) Клиничната практика и особено преддипломния стаж са време в което студентите могат да се запознаят със спецификата на всяко едно от основните отделения и клинични направления в медицината, да изпитат личните си интереси и възможности, праг на издържливост и стрес, това е добра основа за ясна представа и самопознание. Другият аспект на практическото обучение е персоналът в клиниката – конкретно старшата медицинска сестра или акушерка – опознава студентите като личности с техните силни и слаби страни и това им дава предимство при набиране на персонал.

В анкетата оценяваща възпитателния ефект на обучението във ФОЗ, когато се коментира дали се спазва графикът за лекции и упражнения, 90% от анкетираните студенти отговарят „да“, превез имат категоричния отговор – 61% на фигура 9. В анкетата оценяваща възпитателния ефект на практическото обучение общият резултат е сходен – 95% ат анкетираните студенти са дали положителен отговор, като категоричен отговор дават само 21% от респондентите(фигура 26)

Фиг 26 Спазва ли се учебното разписание при провеждане на упражненията?

Упражнения в реална среда с „истински“ болен се организират трудно и водят със себе си много неизвестни, които благодарение на добрата клинична подготовка на преподавател, екипната работа с лекуващия персонал и високия професионализъм е възможно да се разрешават своевременно. Едно от особеностите е, че е необходимо да се вземе информирано съгласие на пациента да участва в учебния процес. Обикновено при постъпване на лечение в университетска клиника пациентът е информиран, че успоредно с диагностичният, лечебен и рехабилитационен процес ще бъде участник и в учебен такъв. Определено реалната среда носи несигурност при планиране и реализация на конкретна тема. При планиране на упражнение за ендоскопско изследване което става е разрешение на лекуващия екип, пациента по различни обективни причини не му се направи това изследване, това означава, че ще се наложат промени в провеждането на упражнението.

Фиг. 27 Отговаря ли на вашите очаквания материалната база и условията за практическото обучение в болниците

Формирането на представи, понятия, възгледи, убеждения, привички на личността в процеса на възпитанието е в пряка зависимост от нейните сетивни възприятия. [28;с.140] Нагледността в процеса на възпитанието е тясно свързана с влиянието на личния пример на формиращите фактори върху изграждането на субективната и обективната страна на възпитаността на личността. Личният пример спомага за конкретизиране, уточняване, обогатяване и развитие на сетивните възприятия, представи, понятия и убеждения на възпитаника. По своята същност принципът на нагледност във възпитанието е израз на единството между субективното и обективното във възпитателния облик на личността. /пак там/ Факторите на възпитанието влияят върху възпитаника особено чрез личния си пример.

Приблизително 96% от респондентите определят материалната база и условията за практическо обучение в болниците извън университетите за добри, отговарят на очакванията им – 25% дават категорична потвърдителна оценка; 70,71% съобщават че „по скоро да“. Само един човек (0,71%) дава негативен отговор.

Основните компетенции за професионалистите в областта на общественото здравеопазване (основни умения) представляват консенсусен набор от умения за широкото им прилагане в областта на общественото здравеопазване. Те са дефинирани във форма на 10 съществени общественоздравни услуги. Разработена от специалисти по

теория и практика в областта на общественото здраве основните умения отразяват желаните цели за професионалистите, ангажирани в практиката, образованието и изследванията на общественото здраве. Тези компетенции са разработени в осем групи, отразяващи областите на умения в рамките на общественото здравеопазване, и три нива, които представляват етапи на кариера за професионалистите в областта на общественото здраве.[252]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В литературния обзор на настоящата разработка са представени същността на възпитателните аспекти при обучение на студентите във факултета по обществено здраве. Описани са причините, които налагат изследване в тази неразработена до сега област. Систематизирани са научните публикации, понятийния апарат и съвременното разбиране на български и чуждестранни водещи учени в областта на педагогиката и конкретно отрасловата, медицинска педагогика. Цитирани са автори анализиращи взаимодействието между студенти и преподаватели в обучението на здравните специалисти, положителните страни на обучителния процес възможните рискове и недостатъци. На тази основа са изведени основни аспекти на познанието Изложеният в трета глава емпиричен материал, събран и анализиран по определени методики, изисква да се съпоставят данните и да се интерпретират съобразно задачите на проучването.

В цялостното проучване са включени 509 студенти от факултети по обществено здраве, обучаващи се в образователно-квалификационна степен «бакалавър» и «магистър». Съдействие при проучването получихме от ФОЗ, МУ-София, филиалът „Ив. Митев“ Враца, МУ – София; ФОЗ, МУ-Плевен.

Айтемите предлагат няколко отговора.

Когато обобщим отговорите е видно, че студентите, които се обучават във ФОЗ са силно мотивирани, да получат високо научни знания, да изградят добри практически умения, за да имат възможност лесно да се адаптират в реална работна среда, да се впишат в медицинските екипи на здравните заведения и да получат възможност за професионална реализация.

Потвърждава се твърдението на Д. Василев че „педагогическата дейност е вид социална дейност и включва в себе си възпитателната, учебната, преподавателската, образователната... В основата на всеки педагогически процес лежи педагогическото взаимодействие.“ Участващите в анкетата студенти одобряват и приемат за лесно достъпен учебния материал – повече от 70%, контакта с преподавателите, които са добри специалисти и клиницисти. Въпреки големия брой студенти, специалности организацията на учебния процес и изпитната сесия удовлетворява повече от 80%. Снабдяването със задължителната учебна литература е възможно и достъпно за повече от 80% от респондентите.

Изследването е ценно и с получените негативни отговори или въздържали се да отговорят. Това дава възможност да се формулират конкретни препоръки за корекция и подпомагане в области, в които студентите срещат трудности.

В настоящия дисертационен труд авторът си поставя задачата да разкрие, обобщи и интерпретира най-важните възпитателни аспекти при обучението на студентите във факултета по обществено здраве, дотолкова колкото е възможно в рамките на една такава разработка, тъй като тези проблеми са интердисциплинарни и не са разработени досега.

В резултат на направеното проучване могат да бъдат направени следните **ИЗВОДИ**:

1. Обучението на студентите във факултета по Обществено здраве в България е с големи традиции. Преди демократичните промени се е отдавало голямо внимание предимно на професионалната специализация на подготвяните специалисти.
2. По настоящем се обръща по-голямо значение на възпитателните аспекти на обучението във ФОЗ и ценностно формиране на медицинските специалисти.
3. Възпитателните цели на обучението по обществено здраве оформени като професионални компетенции на специалистите по „Здравни грижи”, „Управление на здравните грижи“, „Здравен мениджмънт“ и т. н. представляват комплекс от знания, умения, отношения и личностни качества, които трябва да бъдат целенасочено формирани в процеса на обучение. Качественото изграждане на професионалните компетенции като цели на възпитанието и

обучението във ФОЗ осигурява условия за пълноценна професионална реализация на подготвяните там кадри.

4. Професионално-значимите ценности за медицинската професия започват да се формират по време на обучението на медицинските специалисти във ФОЗ, където задача на преподавателите е да заложат у студентите стремеж към усъвършенстване през целия живот.
5. Анализиранияте резултати определят клиничната практика като основна форма за формиране, развитие и усъвършенстване на професионалните ценности на медицинските специалисти. Също така се повишава и ролята на преподавателя в клиничното обучение т. к. той със своя пример и лични и професионални качества подпомага учебния процес.
6. Осигуряването на възможност за активна и системна самостоятелна работа на обучаваните, използването в педагогическата практика във ФОЗ на форми на обучение, стимулиращи, познавателната активност, професионалния интерес и творческото мислене на студентите са също важни възпитателни и формиращи фактори в обучението по обществено здраве.
7. В обучението във ФОЗ и в медицинската практика етичните принципи, правилата, признаването на правата и развитието на добродетелите са от голямо значение за взаимоотношенията между медицинските специалисти и пациентите, колегите и обществото. Те са едни от най-важните възпитателни аспекти на обучението във ФОЗ.
8. Поради това в обучението на кадрите, обучаващи се във ФОЗ, целенасочено трябва да се формират условия за тяхното развитие. Съчетанието на теоретичната с практичната подготовка дава възможност за формиране на професионално значимите качества и ценности в синхрон с личностното развитие.
9. Възпитателните аспекти трябва да се разработят предварително и после реализират целенасочено в процеса на обучение във ФОЗ.

Приноси с теоретичен характер

1. Получените резултати обогатяват почти липсващите изследвания за възпитателния ефект на медицинската педагогика.
2. Разгледани и ситематизирани са показателите на педагогическо възпитание в образованието на ФОЗ
3. Очертана е необходимостта от синхронизиране на процесите и дейностите в управлението и организацията на учебния процес с цел подобряване на възпитателния ефект.
4. Описани са и очертани параметрите на влияние на основните фактори, оказващи влияние върху обучителния и възпитателен процес във факултета по обществено здраве.

Приноси с практико-приложен характер:

Направеното изследване даде възможност да се очертаят рисковите групи студенти, педагогически методи и средства които затрудняват успеваемостта на студентите. Това доведе до възможността на изведем следните

Препоръки

- Към Висшето учебно заведение: Във факултета по обществено здраве има регламентирано време за индивидуални консултации с преподавателите. Да се популяризира този график по-активно, насочено към студентите от 1 курс и в риск. Студентите срещат затруднение при консултациите с нещатните преподаватели. Да се изясни, че посещаването на консултации е въпрос на чест и желание за самоусъвършенстване.
Изграждане на симулационни лаборатории за развитие на професионални умения и критично мислене в симулирана среда.
- Към болничното управление: Специфичната работа и практически упражнения в реална среда с „истински“ пациент, в лечебния процес създава определени затруднения за студентите и екипа. По

възможност да се организират регулярно семинари за опресняване на педагогическото и възпитателно общуване със студентите в тези сложни процеси.

- Успехите и недостатъците на една образователна структура са зависими от много и различни фактори. Изучаването на тези фактори в тяхната динамика позволява да се поддържа непрекъснат контрол и мотивация за възпитателния ефект в образователната дейност.

ПУБЛИКАЦИИ :

Попов Теодор, д-р мед.; Иванов Цветомир, аспирант **ОЦЕНКА КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ НА ФАКУЛТЕТЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ЗДОРОВЬЯ МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА СОФИИ** // Вестник Восточно-Сибирской открытой академии. – 2019. – № 33;

URL: vsoa.esrae.ru/207-1166 (дата обращения: 05.11.2019).

Цветомир Иванов, аспирант; научный руководитель: проф. д.п.н. Теодор Попов **ОБУЧЕНИЕ НА ФАКУЛТЕТЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ЗДОРОВЬЯ МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА СОФИИ. АКТУАЛЬНОСТЬ И ОБЪЕМ УЧЕБНОГО СОДЕРЖАНИЯ, ПО МНЕНИЮ СТУДЕНТОВ** // Вестник Восточно-Сибирской открытой академии. – 2018. – № 30;

URL: vsoa.esrae.ru/204-1120 (дата обращения: 05.11.2019).

ИНГА 2016 ,37 НТС -стр 94 Цветомир Иванов ," Оценяване на качеството на обучение във ФОЗ"

ИНГА – 2018 ,41НТС ,128 стр. Цветомир Иванов - " Обучението във ФОЗ през погледа на съвременния студент.Качество,обем ,съдържание".

ИНГА -2018 ,42 НТС ,Цветомир Иванов ,117стр. " Качеството на обучение във ФЗО.Оценка на учебното съдържание и организация на учебния процес".

ИНГА -2019 , 44 НТС ,Цветомир Иванов ,48стр. „ Проучване на студентското мнение за практическо обучение.“

X Международная научно-практическая интернет-конференция, Цветомир Иванов , 525 стр. СОСТОЯНИЕ ЗДОРОВЬЯ: МЕДИЦИНСКИЕ, СОЦИАЛЬНЫЕ И ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ –“ ИЗУЧЕНИЕ МНЕНИЯ СТУДЕНТОВ ОБ ОБЪЕКТИВНОСТИ ПРИ ОЦЕНКЕ ИХ ЗНАНИЙ”